

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З
ХУДОЖНЬОЮ КЕРАМІКОЮ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Виконала
Олексієнко Аня Віталіївна
Студентка 30-62 МД групи,
факультету дошкільної освіти

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
ст. викладач
Заїка О.Я.

Допущено до захисту
«24» листопада 2021р.

Завідувач кафедри

_____ Корякіна І.В.

Дата захисту: «__» ____ 2021

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

м. Глухів- 2021

З М І С Т

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	10
1.1. Проблема формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях	10
1.2. Особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з художньою керамікою.....	17
1.3. Психолого-педагогічні передумови формування творчої активності дитини дошкільного віку.....	26
Висновки до розділу I.....	42
РОЗДІЛ II ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ХУДОЖНЬОЮ КЕРАМІКОЮ.....	43
2.1. Вивчення стану сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.....	44
2.2. Формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки.....	62
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	81
Висновки до розділу II.....	85
ВИСНОВКИ.....	87
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність теми. Проблеми перебудови нашого суспільства нерозривно пов'язані з вирішенням завдань формування творчої особистості, яка повинна вносити прогресивні зміни до суспільного життя, вміти здійснювати вибір, визначати та вирішувати проблеми, бути винахідливою, мати творчу уяву. Творчість - це людська діяльність, у процесі якої особистість, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, створює нові знання, об'єкти, схеми поведінки, робить власні «відкриття». Творчість дає людині можливість актуалізувати свої потреби, інтереси, здібності, знаходити форми прояву індивідуальної творчої активності.

У процесі творчої діяльності формується творча активність, яка виявляється в екстремальних ситуаціях, ситуаціях успіху та свободи, спрямованості та стійкості пізнавальних інтересів, прагненні до оволодіння новими знаннями, способами діяльності, мобілізації вольових зусиль на досягнення мети творчості.

У зв'язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набуває залучення дітей до творчої діяльності, створення необхідних умов для формування творчої активності дошкільників.

Актуальність і своєчасність порушеної проблеми відображена в освітніх документах, що складають нормативно-правову базу сучасної системи освіти. Так Закон України «Про дошкільну освіту» визначає, як одне з пріоритетних завдань дошкільної освіти, «формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду» [26, 21].

Це завдання має місце і в Базовому компоненті дошкільної освіти [1, 5]. Ці та інші документи регламентують пріоритетні напрямки розвитку дитячої особистості. Заклад дошкільної освіти має створити умови для повноцінного інтелектуального, духовного та творчого розвитку дітей. Головним засобом творчого розвитку є оптимізація творчої активності

дошкільників. Важливо розробити ефективні способи формування її.

Результати досліджень вказують на те, що визначальною рисою творчої активності є самоорганізація особистості у пошуку нової інформації для неординарного вирішення різних проблем. Стимулами та мотивами творчо-пошукової активності у розв'язанні суперечностей і проблем стають емоції успіху, потреба у самоствердженні, а також посильність завдань та необхідність їх вирішення [2, 43].

На формування творчої активності впливають зовнішні фактори: соціальне середовище, умови освіти, освіта, виховання

Проблеми творчості досліджували Д. Богоявленська, А. Брушлинський, М. Вейтгеймер, Л. Виготський, В. Давидо, К. Дункер, Дж. Гілфорд, О. Запорожець, Б. Кедрова, В. Келлер, К. Коффка, О. Леонт'єв, А. Маслоу, О. Матюшкіна, Я. Пономар'єв, С. Рубінштейн, В. Роменець, О. Тихомирова, М. Ярошевський, та ін. Незважаючи на те, що поняття «творча активність» широко вживається як у науковій літературі, так і у педагогічній практиці, проте психологічні дослідження цього феномену, як теоретичні, так і експериментальні, мало описані. Нині не існує єдиного погляду на змістовне наповнення та визначення творчої активності, недостатньо розроблений методичний апарат її експериментального психологічного дослідження, тому ця проблема дискусійна, багатовимірна, по-різному відображається відомими вченими та мислителями. Вирішення цієї наукової проблеми є дуже важливим на сьогодні, тому що вона пов'язана з підготовкою дітей до навчання у школі.

Психічні якості закладаються у ранньому дитинстві лише за умови, якщо педагог готовий розпізнавати і підтримувати прояви творчої активності дитини, спрямовувати її у належному руслі, спиратись на бажання та інтереси вихованців при формуванні в них загального творчого ставлення до навколишнього, при озброєнні їх навичками спілкування і діяльності.

Натомість, на практиці досить часто використовуються нетрадиційні підходи до розвитку творчої активності дошкільників, які недостатньо

враховують їх психологічні особливості. А це становить серйозний бар'єр для розкриття повноцінного природного потенціалу дітей в найбільш сензитивні періоди розвитку їх особистості. Відтак, виникла необхідність у розробці сучасних технологій розвитку особистості дошкільників, що допомогла б актуалізувати психологічні особливості творчої активності дітей цього віку. Формування творчості в різних видах художньої діяльності розглядали В. Давидов, Н. Ветлугіна, Т. Казкова, Т. Комарова, Н. Сакуліна, О. Ушакова, та інші.

У процесі своєї творчості дитина створює особливий, унікальний й суспільно-корисний продукт, а саме - свою особистість з тими властивостями, що дозволяють їй у свій час, зробити відкриття, винаходи, досягти життєвого успіху тощо. Дитяча творчість нероздільна з такими важливими властивостями особистості як самостійність, ініціативність, оригінальність, варіативність, зацікавленість, комунікабельність. Тобто, творчість дитини носить виразний самодіяльний особистісний характер. Творча дитина прагне бути успішною, компетентною, самостійною, робити щось своїми руками, докладаючи до цього потрібні зусилля, долаючи виникаючі труднощі. За твердженнями окремих дослідників (Н. Бібік, Н. Коленцева), якщо з дошкільниками не проводиться спеціально організована робота у напрямку розвитку інтересу, творчої активності, то вже на початку навчання у школі вона поступово починає у них згасати.

У зв'язку з тим, що дошкільне дитинство є унікальним періодом розвитку особистості слід знати, які психологічно - педагогічні умови забезпечать творчу активність старшого дошкільника.

Особливим засобом формування творчої активності дітей є мистецтво. У сучасній педагогіці декоративно-прикладне мистецтво є чудовим засобом залучення підростаючого покоління до вивчення історії мистецтва, звичаїв і традицій нашого народу. У цьому напрямі працюють науковці та практики педагогіки. Серед них Є. Антонович, Л. Денисенко, С. Коновець, Л. Маслій, Л. Масол, В. Тименко, В. Шпільчак, та інші. Їх наукові праці та публікації

стосовно практичної реалізації впровадження різних видів народного декоративного мистецтва в освітню галузь заслуговують на подальше впровадження у дошкільній освіті.

Суспільний та педагогічний досвід показує, що сьогодні назріла необхідність включення у освітній процес дієвої системи ознайомлення дітей з народним декоративно – вжитковим мистецтвом, зокрема художньою керамікою, в умовах сімейного і суспільного виховання. Огляд психолого – педагогічної, мистецтвознавчої та періодичної фахової преси показав, що незважаючи на глибоке вивчення окремих аспектів творчої активності дошкільників, застосування художньої кераміки, як засобу розвитку творчої активності дітей дошкільного віку, спеціально не вивчалось.

Зважаючи на актуальність даної проблеми, темою магістерської роботи обрано: «Формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з художньою керамікою».

Мета дослідження: полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку життя у процесі ознайомлення з художньою керамікою.

Об'єкт дослідження: процес формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку на засадах ознайомлення з художньою керамікою.

Предмет дослідження педагогічні умови формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку життя у процесі ознайомлення з художньою керамікою.

Гіпотеза дослідження: ми припускаємо, що формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки буде проходити ефективніше за таких умов:

- створення предметного розвивального середовища шляхом збагачення змісту «центру активності» керамічними виробами;

- оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку в ході ознайомлення з художньою керамікою;
- систематичного, планомірного, послідовного використання художньої кераміки у формуванні творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну, мистецтвознавчу літературу з проблеми формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з художньою керамікою.

2. Визначити критерії та рівні прояву творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

3. Обґрунтувати й експериментально апробувати комплекс педагогічних умов формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо формування творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз психолого-педагогічної, мистецтвознавчої літератури; документації закладу дошкільної освіти; аналіз програм розвитку та виховання дитини дошкільного віку;
- емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування, аналіз вивчення результатів творчої активності дітей, експеримент;
- статистичні: обробка експериментальних даних.

Магістерське дослідження здійснювалося в три етапи.

На першому етапі (вересень-листопад 2020 р.) – здійснено аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної та мистецтвознавчої літератури з проблеми формування творчої активності дітей старшого

дошкільного віку у процесі ознайомлення з художньою керамікою, розроблено методику експериментальної роботи, проведено констатувальний експеримент.

На другому етапі (січень-квітень 2021 р.) – відбувався формувальний експеримент. Здійснювалася експериментальна перевірка ефективності застосування художньої кераміки для формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

На третьому етапі (травень 2021 р.) – проведено контрольний зріз, здійснено узагальнення й систематизацію наукової інформації, результатів дослідно-експериментальної роботи.

Наукова новизна дослідження: обґрунтовано критерії й показники рівня сформуваності творчої активності дітей старшого дошкільного віку; обґрунтовано комплекс педагогічних умов формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом ознайомлення з художньою керамікою.

Практичне значення дослідження: науково обґрунтовано педагогічні умови формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з художньою керамікою. Розроблено рекомендації для педагогів і батьків щодо формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом ознайомлення з художньою керамікою.

Експериментальна база дослідження: дві старших групи Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла – садок) №41, Кременчуцької міської ради, Кременчуцького району, Полтавської області.

Структура роботи. Магістерська робота складається: зі вступу, двох розділів, висновків, рекомендацій, списку використаних джерел (85 найменувань), 9 додатків. Повний обсяг магістерської роботи 122 сторінок, основний текст займає 100 сторінок. У роботі подано 2 таблиці, 3 рисунки.

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Проблема формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях

Дослідженню шляхів формування творчої діяльності дітей, розвитку їхньої активності в психолого-педагогічній науці присвячено цілу низку праць.

Філософи визначають творчість, як необхідну умову розвитку матерії, утворення її нових форм, разом з виникненням яких змінюються і самі форми творчості. Філософія розглядає питання про сутність творчості, що по-різному ставилося в різні історичні епохи.

Незважаючи на те, що творчість - це вищий прояв феномену людини, вона вивчена найменшою мірою. Проблема творчості, здібностей, обдарованості у психології завжди була гостро дискусійною, багатовимірною, вона по-різному відображалась видатними вченими та мислителями.

Роз'яснення цього поняття знаходимо ще у давньогрецького філософа Платона (5-6 ст. до н.е.). Він зазначав, що творче мистецтво є такою здатністю, яка виступає причиною того, чого раніше не було. Усе, що викликає перехід із небуття у буття, і є творчість. На його думку, створення будь-яких творів мистецтва чи ремесла можна назвати творчістю, а всіх «створювачів» - їх «творцями».

Ще в епоху романтизму розпочалася дискусія щодо поняття творчості, яка розділила філософів на два табори. Перший вважав, що творчість - це містичний процес, божественне осяяння та дар, яким небо наділяє лише геніїв. Другий табір переконував, що геній - це результат багаторічної невпинної праці. Дискусія між ними триває і дотепер, а все тому, що багатьох

людей цікавить, чи можна якось навчитися творчості?.

Зарубіжні психологи (К. Дункер, М Вейтгеймер, Дж. Гілфорд, В. Келлер, К. Коффка, А. Маслоу та ін.) досліджували проблеми творчості, творчого мислення.

В. Бехтерев у 20-ті роки ХХ століття розглядає цю проблему з позиції рефлексології. Творчий процес, опосередкований певним подразником, який В. Бехтерев характеризує як творчу проблему, творчу ситуацію, є реакцією на цей подразник.

Дж. Гілфорд розробив свою модель творчого мислення: матеріал – операція – результат, що ототожнював здатність до конвергентного мислення з тестовим інтелектом.

О, Лук визначає творчу особистість через такі її характерні риси: готовність до ризику, імпульсивність, незалежність, нерівномірність успіхів при вивченні різних навчальних предметів, почуття гумору, самобутність, пізнавальна скрупульозність, несприймання на віру, критичний погляд на ті речі, які вважають «священними», сміливість уявлення та мислення.

А. Маслоу першим наголосив, що творчість є найбільш універсальною функцією людини, яка призводить до всіх форм самовираження та є важливою складовою процесу самоактуалізації. З точки зору гуманістичної психології, сама сутність людини постійно рухає її у напрямку особистісного росту, творчості та самодостатності.

Дж. Рензулі трактував творчість як особливість поведінки особистості, що виражається в оригінальних способах отримання продукту, досягненні розв'язання проблеми, у нових підходах до проблеми з різних точок зору.

Е. Торренс вказував, що творчий шлях вирішення проблеми полягає в тому, що людина намагається уникнути загальноприйнятих і очевидних рішень, досліджує проблему, висуваючи безліч гіпотез, перевіряючи свої здогадки, поки не знайде рішення.

Е. Торренс та Дж. Гілфорд стали головними ідеологами «психометричного» підходу у вивченні психології творчості, запропонувавши стандартизовані інструменти, які вимірюють творчі здібності.

Я. Пономарьов об'єднав ознаки творчих особистостей у групи (перцепції, інтелекту, характеру, мотивації діяльності), а творча особистість виступає як цілісний регулятор процесу творчості індивіда, як важлива ланка суспільно організованого процесу творчого перетворення світу.

Зупинимось на вітчизняних дослідження творчості.

Стрімкий розвиток виробництва на початку ХХ ст. викликав наукове вивчення творчості. Однією з центральних проблем наукознавства стали дослідження наукової творчості, що мали практичні завдання нарощування творчого потенціалу, зокрема комплексні розробки потєбністів, відомих ще як «харківська школа» (О. Веселовський, Д. Овсянко-Куликовський, О. Потєбня та ін.). У центрі досліджень творчості цього періоду - природа творчості механізми творчого процесу, методи його дослідження. Інтуїції як кульмінаційному моменту творчого процесу, що прихований у підсвідомості відводилась головна роль у творчому процесі.

У 30-ті роки заперечуються факти інтуїції та підсвідомого творчого процесу. Творчий процес розглядається С. Рубінштейном, як результат свідомої діяльності суб'єкта. Він показав, що свідомість не повторює структуру діяльності, а включається в неї, вона відкрита для нових впливів соціального - через діяльність індивіда.

У 60-ті роки ХХ століття з'являються перші праці вчених А. Брушлинського, Б. Кедрова, О. Матюшкіна, Я. Пономарьова, О. Тихомирова, М. Ярошевського у яких всебічно, на науково-експериментальній основі досліджуються творчі процеси. Особливий внесок у розвиток феноменології творчості має Я. Пономарьов. Беручи за основу у трактуванні психологічного механізму творчості системно-структурний принцип, вчений інтегрує в ньому два методологічні регулятиви наукового пізнання: системність і принцип розвитку [62, 22].

Останні десятиліття ХХ століття були найбільш плідними для розвитку психології творчості. Потреба управління наукою і творчістю в інтересах виробництва сприяла виникненню певною мірою автономного напрямку в сфері психології творчості, який був пов'язаний з дослідженням технічної творчості. Це були роботи американського психолога Д. Росмана та радянського дослідника П. Якобсона, присвячені аналізу винахідницької діяльності. Пізніше технічну творчість досліджували Г. Альтшуллер, С. Василейський, Т. Кудрявцев, Є. Мілерян та ін. Варто зазначити, що серед усіх видів творчості (наукова, літературна, технічна, музична, образотворча, ігрова, побутова, комунікативна та ін.) питання наукової, технічної та літературно-художньої творчості висвітлені у психології найкраще [62, 23].

У дослідженнях загальнопсихологічного і концептуального спрямування (С. Рубінштейн, К. Дункер, Д. Богоявленська, Я. Пономарьов, О. Тихомиров та ін.) вивчаються методологічні засади психології творчості, закономірності та механізми творчої діяльності. Мають місце дослідження на предмет організації, управління колективною творчістю (М. Ярошевський), психологічних особливостей творчості в навчанні і вихованні (В. Давидов, О. Матюшкін, Я. Пономарьов) тощо [62, 23].

У працях В. Роменця висвітлюється вчення про природу й механізми творчості людини, що охоплює три складові: загальну, генетичну, прикладну психологію творчості. У генетичній психології творчості В. Роменець розробляє модель розгортання творчих можливостей людини від раннього дитинства до переходу у стан зрілої особистості. Прикладна психологія творчості, на його думку, покликана вирішувати проблеми конкретної людини, надавати допомогу щодо того, як слід діяти, щоб виявити свій творчий потенціал найповніше, як розвинути свої творчі здібності [66].

Теорія творчості В. Клименка розкриває механізм творчості в єдності основних функцій психіки: відображувальної, проектувальної та матеріалізуючої (опредметнюючої). Виступаючи в єдності, вони зумовлюють появу відкриттів, винаходів, художніх образів. Слід відмітити, що В.

Клименко також була досконало досліджена структура механізму творчості та її онтогенетичний розвиток [66].

Значимим є те, що психологічна наука показала фундаментальне значення діяльнісного підходу до формування творчості (Д. Богоявленська, А. Брушлінський, Л. Виготський, В. Давидов, О. Запорожець, О. Леонт'єв, М. Подд'яков, Я. Пономар'єв, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.).

Розробляючи проблематику творчості в рамках діяльнісного підходу, О. Леонт'єв вважав власне творчістю знаходження адекватного принципу або способу вирішення проблеми, завдання. Згідно положення Т. Кудрявцева творчість є взаємодією суб'єкта з об'єктом, яка виступає у вигляді суперечності.

Творчість розглядається вченими як людська діяльність вищого рівня у процесі пізнання і перетворення навколишнього природного та соціального світу, в результаті чого змінюється й сама людина (форми і способи її мислення, особистісні якості): вона стає творчою особистістю [41].

З іншого боку, І. Калошина характеризує творчість, як діяльність, що спрямована на вирішення завдань, для яких характерна відсутність у предметній області або тільки у суб'єкта не тільки способу розв'язання, але, головне, предметно-специфічних знань, необхідних для його розробки - постулатів, аксіом, теорем, законів і т. ін. Дослідниця виокремлює такі ознаки творчої діяльності: творча діяльність спрямована на розв'язування задач, для яких характерна відсутність у предметній галузі (або тільки у суб'єкта) необхідних для її розробки постулатів, теорем, законів та інших положень; творча діяльність пов'язана зі створенням суб'єктом на усвідомлюваному чи неусвідомлюваному рівнях нових для нього знань як орієнтовної основи для наступної розробки способу розв'язування задачі; творча діяльність характеризується для суб'єкта можливістю розробки нових знань і на їх основі способу розв'язування задачі [62, 24].

Отже, творча діяльність особистості розгортається упродовж тривалого часу й може бути охарактеризована як з точки зору її об'єктивних

результатів, так і з точки зору тих змін в особистості, які відбулися у зв'язку й під впливом цієї діяльності.

Аналізуючи творчу діяльність як систему, у її загальній структурі, як було сказано раніше, виділяють декілька підсистем, зокрема: процес творчої діяльності, продукт творчої діяльності, особистість творця, середовище та умови, в яких протікає творчість. У свою чергу в кожній із названих підсистем можна виділити основні її складові. Так, наприклад, процес діяльності може мати такі складові, як постановка задачі, формування задуму, реалізація задуму; особистість творця характеризується здібностями, особливостями розуму, темпераментом, віком, характером тощо; середовище і умови являють собою фізичне оточення, колектив, стимули та бар'єри в творчій діяльності тощо [62, 25].

Не можна не згадати А. Лазурського, який виділяв рівні пристосування особистості до середовища, ознакою творчості, таланту називав уміння продукувати нові ідеї. Він вважав, що творча людина, у його розумінні, найкраще адаптується й прагне переробити зовнішнє середовище відповідно до своїх потреб та інтересів.

Сучасний стан дослідження творчості можна розглядати як процес зближення двох підходів: особистісного та процесуального (Д. Богоявленська, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, В. Моляко, О. Матюшкін, В. Мерлін, В. Рибалка, М. Холодна, В. Юркевич та ін.).

Д. Богоявленська вважає, що творчість передбачає співпадання мотиву й цілі, тобто захопленість самим предметом, діяльністю. Тут має місце розвиток діяльності за ініціативою самої особистості (саморозвиток діяльності), що є ознакою творчості. Б. Ельконін також зауважує, що діяльність, яка одного разу виникла, не зникає, а переходить у наступну, складнішу форму, що дозволяє побачити «непередбачуване».

На думку І. Лернера, процес творчої діяльності, який є найвищим виявом пізнавальної самостійності, можливий за умов взаємодії знань, умінь,

певного досвіду творчої діяльності та позитивних мотивів пізнання. Прогресивна динаміка цієї взаємодії сприяє подальшому розвитку знань, умінь та навичок творчої діяльності. Л. Брушлінський висував гіпотезу про те, що нова інформація має зворотний вплив на знання, які були накопичені раніше - чим більший цей вплив, тим вищий рівень творчості [62, 28].

Важливим моментом змісту творчої діяльності є розробка суб'єктом нових для себе знань і умінь як основи для подальшого пошуку способів розв'язування задачі. Даний критерій творчої діяльності вводиться на основі теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна.

Наразі змістом творчої діяльності, процесуальними рисами творчості, зі слів І. Лернера, виступають:

- 1) самостійне здійснення переносу знань, умінь у нову ситуацію (ближнього і дальнього, внутрішньосистемного та міжсистемного);
- 2) бачення нової проблеми в традиційній ситуації;
- 3) сприймання структури об'єкта;
- 4) бачення нової функції об'єкта, на відміну від традиційної;
- 5) врахування альтернатив при розв'язуванні проблеми;
- 6) комбінування та перетворення раніше відомих способів діяльності в розв'язуванні нової проблеми;
- 7) відкидання всього відомого та створення принципово нового підходу (способу, пояснення).

Процесуальні риси творчої діяльності проявляються не одночасно при розв'язуванні кожної проблеми, а в різних поєднаннях та з різною виразністю [2, 29].

Окрім актуальності особистісних та процесуальних характеристик у творчості важливо враховувати сприятливі періоди її онтогенезу. Дослідження, проведені В. Дружиніним і Н. Хазратовою, показали, що розвиток творчості проходить щонайменше дві фази. Перша фаза - розвиток «первинної креативності» як загальної творчої здібності, не спеціалізованої щодо відповідної галузі людської життєдіяльності. Сенситивний період цього

етапу наступає у 3-5 років. У цей час наслідування дитини значущому дорослому, як креативному взірцю, є основним механізмом формування творчості. Можливо також, що на якийсь період креативність переходить у латентний стан (феномен «дитячої творчості»). Друга фаза - підлітковий і юнацький вік (від 13 до 20 років) [85, 30].

Отже, як ми бачимо, над даною проблемою працюють як вітчизняні так і зарубіжні дослідники.

1.2. Особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з художньою керамікою

Основними принципами українознавчої роботи в дошкільному навчальному закладі та родині повинні бути: народність, природовідповідність, наочність, активність, систематичність, послідовність, урахування вікових та індивідуальних особливостей, краєзнавство.

Величне місце серед великої кількості обрядів і звичаїв, належить художній кераміці. Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент дошкільної освіти. Його мета - забезпечення життєвої компетентності дитини. До сучасних програм, що реалізують Базовий компонент дошкільної освіти, належать «Освітня програма для дітей від двох до семи років «Дитина» і парціальна програма національно – патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» за науковою редакцією О. Рейпольської, де акцентується увага на створенні умов для розвитку дитячої особистості як творця себе, своєї родини, держави, світу. Зазначені програми спрямовані на формування різносторонньої дитячої особистості через специфічно дитячі форми діяльності: ігрову, предметно-практичну, образотворчу, комунікативну під час ознайомлення з історією рідного краю, життям і побутом народу України.

У програмі дитячому садка чітко визначено те найближче довкілля та предмети побуту, з якими потрібно познайомити дітей старшої групи і ввести відповідні словесні позначення в активне спілкування дітей.

Вихователі користуються орієнтовною тематикою українознавчої роботи. Декоративно-прикладне мистецтво - мистецтво виготовлення побутових предметів, які мають художньо-естетичні якості і призначенні не тільки для задоволення практичних потреб, але й для оздоблення житла, архітектурних споруд, парків, скверів тощо [32, 194].

Художня кераміка - різновид декоративно-прикладного мистецтва. Вона - важливий фактор психічного розвитку дитини, що забезпечує поступове здійснення нею.

Дітей старшого дошкільного віку знайомимо з керамікою свого регіону, технікою її виготовлення; з керамікою різних регіонів України, своєрідністю техніки виготовлення, колориту й орнаменту. Визначними центрами кераміки є с. Опішня Полтавської області, м. Васильків Київської області та Гуцульщина на Прикарпатті.

Опішнянська кераміка (майоліка) покрита світлою золотавою, охристою поливою темно-коричневою чи трав'янисто-зеленою. Опішнянські леви, бики круторогі барани покриті такою самою поливою, що й посуд, розписані такими самими рослинними елементами. Опішнянські гончарі прикрашали свої вироби різноманітною ліпниною.

Василівська кераміка близька до опішнянської. Форми посуду м'які та пластичні. Полива шоколадно-коричнева, золотаво-жовта або смарагдово-зелена.

Гуцульська кераміка розвивається на основі народних селянських зразків. І для неї характерний світло-кремовий фон, в орнаменті поєднуються рослинні та геометричні елементи. Найважливіший прийом декорування - контрастна зі кольором голубувато-зелена прозора пляма, що по ній тонким штрихом або широкою смужкою темно-коричневого кольору наносять крапки, овали, квіткові розетки, фантастичні листки та ін.

Ми узагальнили кольори та візерунки, характерні для різних видів декоративного розпису (Додаток А).

Практика засвідчує, найдоступнішою для дітей дошкільного віку є кераміка Опішнянських та Васильківських майстрів. Характерний рослинний: орнамент цих творів- квіти, листя, колоски, виноград, закрутки а також такі елементи, як: крапки, дуги, мазки підсилюють декоративність орнаменту завдяки обвідній лінії, якою майстр оздоблюють елементи візерунка. Проста композиція цих виробі зрозуміла дошкільникам.

В старшій групі педагог планує ознайомлення дітей з керамікою, яка є типовою для даного регіону або особливо актуальна своєю неповторністю в якомусь одному регіоні України, наприклад на Полтавщині. У старшій групі вихователь планує такі завдання:

- формувати уявлення дітей про художню кераміку як народний промисел в Україні;
- ознайомити з історією її виникнення і розвитку в країні, предметами національної культури у сучасній домівці;
- вчити дітей розрізняти види народного мистецтва, виділяти художню кераміку, порівнювати та аналізувати її;
- знати вироби окремих майстрів;
- уміти добирати характерні візерунки розпису народних умільців;
- вчити розташовувати візерунок на площині залежно від форми виробу.

Ознайомлення з керамічними виробами вихователь починає в повсякденному житті, звертає увагу дітей на предмети, які є в груповій кімнаті, у дитячому садку, пропонує розглянути їх, розповідає сам і спонукає дітей до висловлювання вражень, думок про предмети, навчає аналізувати і порівнювати їх.

Найраціональніше перші предмети вводити в сприймання дітей за такою схемою:

- місце виготовлення предмета;
- вид мистецтва чи його різновид;
- матеріал, з якого виготовлений предмет;
- характерні риси, які визначають його призначення в житті людини; що в ньому приваблює і є художньою цінністю (розглядання зразків супроводжується запитаннями до дітей, їхніми висловлюваннями);
- розповідь дітей про вироби народних майстрів є в них удома, як вони використовуються в побуті.

Перед педагогами стоїть завдання не лише збагатити уявлення та знання дошкільників про народні ремесла і все, що з ними пов'язано, але й

виробити емоційно-ціннісне ставлення, навчити давати словесно-образну характеристику виробам, складати описові розповіді, вміти порівнювати їх за кольоровою гамою, орнаментикою, регіональними особливостями, способами виготовлення, практичним використанням та ін.

Психологами доведено, що формування творчої активності неможливе без систематичного розвитку уявлень дітей, збагачення їхнього світогляду, формування відповідного ставлення до тих чи інших подій, явищ, предметів. Саме на основі цього можна пробудити у дитини інтерес, живе емоційне ставлення до навколишнього світу. Це у свою чергу активізує спостережливість, поглиблює знання про предмети, викликає відповідні емоції, сприяє формуванню позитивних якостей.

Виходячи із вищесказаного, методикою використання народних ремесел у освітній роботі передбачаються такі етапи активізації дітей:

- *пізнавальний*, що характеризується нагромадженням знань про народні ремесла;
- *емоційно-смісловий*. Його завдання полягають у розвитку здатності до художньо-творчого переживання і співпереживання, у формуванні морально-етичних уявлень;
- *художньо-діяльнісний*, що полягає у практичній реалізації засвоєних знань про народні ремесла, виробленні навичок виготовляти подібні вироби [37, 217].

Ознайомлення з народними ремеслами проходить у кілька етапів (за Л. Калуською).

I етап. На першому даються узагальнені поняття про побутову культуру наших предків. Дітей необхідно підвести до усвідомлення природного розуму, таланту, працьовитості, естетичного смаку і краси у наших прадідусів і прабабусь, які вміли все робити своїми руками, створювали корисні і чудові речі.

II етап. На другому етапі необхідно сформулювати уявлення про різні види українського народного декоративно-прикладного мистецтва, про їх

регіональні особливості, що проявляються у кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та оздоблення.

III етап. Для третього етапу визначальним є те, що дітям даються знання про окремі види народних ремесел, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів [27, 218].

Всі методи навчання можна об'єднати в групи: наочні, словесні, практичні.

До групи наочних методів належать: екскурсії, екскурсії - огляди, розглядання предметів, об'єктів, картин, ілюстрацій, презентації, відеофільми, спостереження за діями педагога під час демонстрування ним зразків.

До групи словесних методів належать: мистецтвознавча розповідь, бесіда, обговорення, запитання, заохочення, порада, читання розповідання та заучування художніх творів.

До групи практичних методів належать: дидактичні ігри та вправи з наочністю, експериментування із зображальними матеріалами, вправляння у техніках зображення.

Виділяються загальні методи та методичні прийоми, що стосуються ознайомлення з усіма видами народних ремесел, які можуть бути використані на всіх етапах, а саме:

- розглядання ілюстрацій із зображенням давніх керамічних виробів, житла, речей ужитку в альбомах, книжках;
- екскурсія у краєзнавчий музей, художній салон, магазин сувенірів;
- мистецтвознавча розповідь про різні види українського народного декоративно-ужиткового мистецтва, про народні ремесла з демонструванням зразків різноманітних виробів;
- дидактичні ігри;
- зустрічі з народними умільцями, розповіді майстрів про їхнє ремесло, спостереження дітей за виготовленням виробів, навчання їх деяким умінням та навичкам рукоділля;

- розмова педагога з дітьми про народних умільців: як вони організують своє робоче місце, як зручно розташовують усе необхідне для роботи, економно витрачають матеріали, зосереджено працюють, дбають, щоб робота була гарною, охайною.

-використання фольклору: прислів'їв та приказок, загадок, оповідань, казок, віршів про народні ремесла, про працю, працьовитість, ледарство;

використання ігрової ситуації (або проведення розваги) «Ярмаркування» тощо.

Ігрові прийоми зосереджують увагу дітей на сприйнятті необхідної частини посуду, активізують розумову діяльність дітей, створюють інтерес до творів, формують позитивне ставлення до посуду; загадай що-небудь про опішнянський посуд, а ми відгадаємо; відгадай, до якого посуду підходить ця музика; придумай свою назву посуду; хто краще передасть у русі положення тіла (руки, голови) зображеного образу посуду.

Зупинимось на окремих методах та прийомах навчання.

З метою залучення дітей до художньої кераміки у закладі дошкільної освіти проводять не лише тематичні заняття за такою орієнтовною тематикою: « При гончарному крузі », «Історія виникнення глини», «Легенди і казки про глину», а і свята, дозвілля, екскурсії, виставки, зустрічі з майстрами, театралізовані дійства, ігри-драматизації тощо.

Екскурсії до музею або виставки народного посуду, в тому числі віртуальні, дають можливість у подальшому застосувати нові знання, враження в освітній та творчій діяльності при складанні усних розповідей («Що я бачив у музеї», «Мої враження від екскурсії», «Про що я дізнався»), малюванні посуду по пам'яті, виставці дитячих робіт («У музеї народного посуду», «Експозиція української народного посуду, створеного нашими руками»).

Мистецтвознавча розповідь - коротка інформація педагога про мистецтво взагалі або окремий вид, жанр, твір.

Бесіда супроводжується експозицією творів мистецтва для активізації дітей, стимулювання інтересу, уяви, образного мислення. У бесідах з дітьми вихователь розповідає про майстрів художньої кераміки (Олександра Селюченко, Микола Олесь, Євдокія Пошивайло, Г. Гнатченко), називає їх і нагадує, що готові вироби стають окрасою приміщень або подарунками. Важливими елементами бесіди є запитання. Вони мають бути проблемними, створювати ситуацію вибору, спонукати до висловлювання власної думки. Обговорення - це живий діалог між педагогом і дітьми. Обговорюють твір мистецтва, красу об'єктів, матеріали та способи зображення. У складних ситуаціях педагог радиться з дитиною, як краще діяти, разом пошукати спосіб виправлення помилки.

Педагог використовує музичний супровід, художнє слово, театралізацію, драматизацію.

Зміст художньої кераміки, задум і технологія виконання ретельно пояснюються дітям. Під час розгляду керамічних виробів посуду, іграшки, тощо) дітям пропонуються різні варіанти розгляду керамічних речей і наочно-ілюстративного матеріалу.

В одних випадках наочно-ілюстративний матеріал (листівки, фотографії, замальовки, презентації) є ніби ілюстрацією перед розглядом складних орнаментів на готових виробах, в інших допоміжним матеріалом для демонстрації варіантних ускладнень того чи іншого орнаменту, недоступного для безпосереднього сприймання й аналізу. Дуже важливо, щоб в орнаментальних композиціях були доступні і легкі для виконання елементи, які діти могли б самі компоувати, викладати на площині, змінювати їх за формою і кольором, наклеювати. Бажано, щоб готові елементи відповідали найулюбленішим виробам дітей, які викликають у них постійний інтерес. Іноді в аплікації на теми, пов'язані з керамікою, діти відтворюють враження від кількох сприйнятих візерунків. Зрозуміло, що вони у своїх роботах надають перевагу тим виробам, які привертають їхню увагу красою і неповторністю. Але не завжди вони доступні для аналізу і

виконання. В таких випадках бажання часто згасає, тому від вихователя значною мірою залежить, як перетворити огляд і аналіз у діяльність. В кераміці, як і в інших видах декоративно-прикладного мистецтва, вихователь максимально створює умови і допомагає оволодіти певними навичками тим, хто до цього має хист.

Ознайомлення дітей з керамічним посудом має відбуватися паралельно з розвитком творчої уяви, пізнавальної, творчої активності.

Необхідно вчити дітей свідомо використовувати виразні засоби різних видів керамічного посуду для реалізації творчих завдань.

Систему занять доцільно будувати на основі принципів послідовності та системності - зв'язку усіх видів мистецтва при формуванні уявлень про певний художній образ. Щоб розвинути образне бачення, необхідно вчити дітей в об'єктивній дійсності бачити не лише зовнішню її характеристику, а й те, що відповідає почуттям людини, може їх викликати і виражати. Запропонувати дітям відгадати, який кухоль найсумніший, запитати, чому вони так вважають. Головне, щоб діти звикли знаходити в реальних предметах і явищах характер, настрій. Можна пропонувати різноманітні завдання, які б спонукали дітей до впізнавання використаних різноманітних технік, способів зображення, засобів виразності. А також завдання, в яких необхідно поєднувати кілька технік. Необхідно пам'ятати, що дитяча оцінка не може бути абсолютно однозначною.

Можливості дитячої творчості можна розширити, пропонуючи дітям створювати розповіді, казки, безпредметні малюнки, передавати свій настрій, почуття, відчуття. Тварча активність дітей буде зростати, якщо вчити дітей пояснювати, про що вони хотіли розповісти, що вони хотіли зобразити і що відчували в той час. Запропонувати дітям уявити себе на місці якоїсь посудини «Я чашка, куманець, глечик...», і передати словами відчуття, коли дитина «перевтілювалась» у обраний образ.

Кращому, сприйманню керамічного посуду сприятимуть ігрові вправи, власна образотворча діяльність дітей: «Пізнай характер моєї чашки», «Опиши і намалюй» тощо.

Розвитку творчої активності старших дошкільників сприятимуть методи спроб та помилок, синектики (аналогій за формою, кольором, символічна аналогія), морфологічний аналіз, мозковий штурм, активізуючі запитання, тренінги, інструкції, які потрібно застосовувати під час ознайомлення із художньою керамікою.

Дитина не лише оволодіває художнім досвідом, а випробовує себе в якості творця, що вимагає від неї творчої уяви, усвідомлення дій, уміння застосовувати набутий досвід в нових умовах, відповідально ставитися до власної діяльності, прагнути досягти результату.

Вихователь завжди має бути співтворцем, уважним співбесідником, радником, який доброзичливо оцінює найменші успіхи дитини.

Шляхом експериментального дослідження було виявлено, що художня кераміка має великий вплив на формування особистості дитини.

Отже, ми передбачаємо, що знайомлячи дітей старшого дошкільного віку із опішнянським посудом, застосовуючи різні методи впливу на розвиток уяви дитини, ми зможемо позитивно повпливати на формування творчої активності дітей. Дитяча діяльність вимагає включення комплексу психічних процесів і якостей, наявності попереднього досвіду, знань, умінь, навичок, вольових зусиль, що дозволяє дитині активно ними оперувати, утримувати увагу на визначеній меті і досягати результату.

1.3. Психолого-педагогічні передумови формування творчої активності дошкільника

Творчість визначається як діяльність людини, створює нові матеріальні та духовні цінності, що володіють новизною і суспільною значимістю, тобто в результаті творчості створюється щось нове, до цього ще не існуюче. Поняттю «творчість» також можна дати і більш широке визначення.

Творчість - діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо).

Творчість - свідомо цілеспрямована діяльність людини, яка ставить завдання пізнання і перетворення дійсності, створення нових оригінальних предметів, творів, яких раніше не було (Ю. Приходько, В. Юрченко).

Творчість - це процес створення суб'єктивно нового, заснований на здатності породжувати оригінальні ідеї та використовувати нестандартні способи діяльності. По суті справи, творчість - це здатність створювати будь-яку принципову нову можливість (Г.Батіщев).

Творчість - є цілеспрямованою, наполегливою, напруженою працею, вона вимагає розумової активності, інтелектуальних здібностей, вольових, емоційних рис і високої працездатності. Творчість характеризується як вища форма діяльності особистості, що вимагає тривалої підготовки, ерудиції та інтелектуальних здібностей. Творчість є основою людського життя, джерелом всіх матеріальних і духовних благ [76, 29].

Традиційним є тлумачення творчості як діяльності особистості, спрямовану на створення суттєво нового, цінного для суспільства. Психолог пропонує значно розширити перелік видів творчості й вирізняти, крім загальноприйнятих наукової, технічної, художньої, ще й ігрову, навчальну, побутову, військову, ситуаційну, комунікативні творчість. Виділення комунікативної, побутової, ігрової творчості стверджує, що творчість присутня в житті кожної людини з дитячих років її життя. Для педагога,

система дошкільної освіти на перший план визначає питання не стільки суспільної цінності отримання продуктів, скільки внутрішнього конструктивного ефекту дитячої творчості, здатності підносити особистість на вищі щаблі розвитку, надавати одухотворення її світогляду та діянню. Йдеться перш за все, про наукову, технічну художню творчість, продуктами якої виступають відкриття, винаходи, різноманітні художні твори [26, 112]. Якщо скористатися тільки цими ознаками творчості, то пасивність у дитини опиниться під сумнівом. Адже малюки не роблять відкриттів та винаходів у загальноприйнятому їх тлумаченні. Натомість психологи переконливо доводять право на існування дитячої творчості. В. Моляко вважає, що «в психологічному сюжеті під творчістю слід розуміти процес створення, відкриття чого-небудь нового, раніше для цього конкретного суб'єкта невідомого» [48, 16].

Н. Ветлугіна зазначає, що «суспільно-педагогічна цінність творчості дітей наявна» [33, 144].

Виготський Л. вважає, що «творчість є необхідною умовою існування» [33, 144]. Дослідники відзначають, що творчість виникає не відразу, а поступово, складаючись з елементарних проявів у більш складні, виявляючи при цьому в кожному віковому періоді своє вираження. Творчий процес складається із наступних етапів:

- первісне нагромадження уявлень про зміст теми, яка підлягає творчому втіленню;
- виникнення задуму;
- реалізація задуму;
- остаточна розробка задуму.

На підставі аналізу завдань, які виникають на кожному з етапів творчого пошуку, більшість дослідників дитячої діяльності (Л. Виготський, Н. Ветлугіна, О. Запорожець, Т. Комарова, В. Котляр, О. Мелік-Пашаєв, В. Мухіна, Н. Сакуліна,) сходиться на тому, що готовність до їх вирішення залежить від сформованості в дитини таких психічних процесів та утворень:

морально-естетичної позиції, уявлення (репродуктивного та творчого), сукупності спеціальних здібностей, знань, умінь та навичок.

Реалізація творчого задуму, як уже зазначалося, залежить від рівня розвиненості творчих здібностей, знань, умінь та навичок.

Що ж таке «творчі здібності»? Американський психолог Е. Фромм запропонував таке визначення: «Це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність до глибокого опрацювання й засвоєння власного досвіду».

Основними показниками творчих здібностей є швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість [5, 95].

Швидкість думки - кількість ідей, що виникають за одиницю часу. Гнучкість думки - здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; бачити, що інформацію, отриману в одному контексті, можна використати і в іншому. Оригінальність - здатність до генерації ідей, що відрізняються від загальноприйнятих до парадоксальних, несподіваних рішень. Оригінальність пов'язана з цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей, непомітних під час послідовного логічного аналізу. Допитливість - здатність дивуватися; відкритість та інтерес до всього нового. Сміливість - здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити справу до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією.

Загальні проблеми дослідження механізмів творчості можна сформулювати наступним чином:

1. Аналіз творчості, як конкретного явища з метою виявлення специфічних сторін і вказівки на загальний характер відповідних їм закономірностей.
2. Синтез підсумків спеціальних досліджень кожної з виділених сторін з метою створення можливостей раціонального управління ходом конкретної творчої діяльності, розрахунком творчого потенціалу.

З розуміння творчості стає очевидним, що для розвитку творчості дітям

необхідно надбати певні знання, опанувати навичками і вміннями, освоїти способи діяльності, якими самі діти без допомоги дорослих опанувати не можуть. Психологічні дослідження Л. Виготського, О. Запорожця, О. Леонтєва, А. Люблінської доводять, що у старшому дошкільному віці, в порівнянні з раннім дитинством виявляється новий тип діяльності - творча.

Творча діяльність - це діяльність людини, яка створює щось нове, все одно чи буде це створенням творчою діяльності якої-небудь річчю зовнішнього світу або відомим побудовою розуму чи почуття, що живуть і виявляються тільки в самій людині [13, 31].

Своєрідність цієї діяльності в тому, що створюється можливість йти від думки до ситуації, а не від ситуації до думки. А. Люблінська доводить, що уява старших дошкільників набуває все більше активності і творчого характеру і тому розвивається здатність до творчої діяльності, діти все більше приділяють увагу ідеї, задуму свого твору, який відображає сюжет свого малюнку, гри або твору. При цьому вони використовують у своїй творчій діяльності не тільки реальні предмети і явища, але і казкові образи. Проблема розвитку уяви і творчості всебічно досліджувалась в інституті дошкільного виховання Академії педагогічних наук як розвиток творчих здібностей у пізнавальній, інтелектуальній та емоційно-вольовій сфері (Л. Венгер, В. Давидов, О. Дяченко, О. Запорожець, М. Подд'яков, Т. Рєпіна), розвиток уяви в грі (Р. Жуковська, Н. Короткова, Н. Михайленко). Формування творчості в різних видах художньої діяльності (Н. Ветлугіна, Т. Комарова, Т. Казкова, Н. Сакуліна, О. Ушакова). В. Давидов вважав, що живопис, музика і поезія - це види єдиного процесу естетичного освоєння дійсності, і всі вони пов'язані з розвитком уяви, універсальної здатності по відношенню до будь-якої діяльності [41, 120].

Будь-яка діяльність людини, результатом якої є не відтворення тих вражень які були в її досвіді, а створення нових образів або дій, що будуть належати до творчого. Мозок є не тільки орган, який зберігає і відтворює наш колишній досвід, він є також органом, що комбінує, творчо переробляє і будує

з елементів цього колишнього досвіду щось нове. Якщо б діяльність людини обмежувалася одним відтворенням старого, то методика була б зверненою тільки до минулого і вміла б пристосовуватися до майбутнього лише остільки, оскільки вона відтворює це минуле. Саме творча діяльність людини робить її істотою, зверненою до майбутнього, творить своє справжнє. Цю творчу діяльність, яка комбінує здатність нашого мозку, психологи називають уявою або фантазією.

Як показують дослідження, на сьогодні уяву визначають як психічний процес, який базується на перетворенні елементів перцептивного, емоційного й абстрактно-логічного досвіду індивіда в суб'єктивно нові співвідношення. Можна виділити два основних види уяви: творчу та репродуктивну.

Результати аналізу сучасних літературних джерел свідчать, що творча уява передбачає самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і цінних продуктах діяльності. Людина набуває або запозичає в іншій досвід. З елементів цього досвіду формуються продукти творчої уяви. Новизна їх полягає не в елементах, а у видозміні цих елементів та їх сполучень. Для творчої уяви характерним є самостійний образ матеріалу, спеціальний його аналіз, удосконалення образу в процесі діяльності. Цей вид уяви є одним з найважливіших складових творчої діяльності людини.

Уява дитини зароджується до кінця раннього дитинства і є знаковою функцією свідомості. Одна лінія розвитку знакової функції веде від заміщення одних предметів іншими предметами та їх зображеннями, до використання мовленнєвих, математичних та інших знаків, до оволодіння логічними формами мислення. Інша лінія веде до появи і розширення можливості доповнювати і заміщати реальні речі, ситуації, події уявними, будувати з матеріалу накопичених уявлень нові образи. Розвивається творча уява дитини. У дітей 5-6 років уява може спиратися і на такі предмети, які зовсім не схожі на замітники. Поступово необхідність у зовнішніх опорах зникає. Відбувається інтеріоризація - перехід до дії з предметом, якого

насправді немає, до ігрового перетворення предмета, надає йому нового сенсу та подання дії з ним в думці без реальної дії. Це і є зародження уяви як особливого психічного процесу [44, 12].

Існує думка, що уява дитини багатша, ніж уява дорослої людини. Ця думка ґрунтується на тому, що діти фантазують з найрізноманітніших приводів.

Однак уява дитина насправді не багатша, а в багатьох відношеннях бідніша, ніж уява дорослого. Дитина може уявити собі набагато менше, ніж доросла людина, так як у дітей більш обмежений життєвий досвід і, отже менше матеріалу для уяви. Менш різноманітні і комбінації образів, які будує дитина. Невтомна праця уяви - це один із шляхів що ведуть до пізнання і освоєння дітьми навколишнього світу, виходу за межі вузького особистісного досвіду. У старшому дошкільному віці уява дитини стає керованою. Формуються дії уяви: задум у формі наочної моделі; образ уявного предмета, істоти; образ дії істоти або образ дії з предметом. Уява набуває самостійності, віддаляючись від практичної діяльності. Уява як цілеспрямована діяльність розвивається в процесі створення задуму, представлення схеми уявного образу, явища, події. Дитина починає контролювати і визначати характер своєї уяви - творчо відтворювати. При цьому вона сама контролює рух образів уяви. Звичайно, дитяча уява-це перш за все творчість «для себе», хоча дитина готова поділитися з близькими їй людьми своїми переживаннями. Пов'язаними з метаморфозами внутрішнього життя [43, 16].

Шлях до розвитку творчості - оволодіння дитиною навичками. Проте, не можна думати, що спочатку треба навчити дитину, а потім розвивати її творчі здібності. Творчий початок пронизує процес засвоєння навичок. У старшому дошкільному віці книга, картина, кераміка стають важливим джерелом творчості. Від того, наскільки емоційно сприймають діти ці літературні, музичні, художні образи, як глибоко усвідомлюють ідею, залежить багатство їхньою задуму, винахідливість у пошуках засобів їх

найкращого втілення.

Аналіз положень про дитячу творчість відомих вчених: В. Кузіної, Г. Лабунської, Н. Сакуліної, Б. Теплової, Є. Фльоріної та інших, дозволили сформулювати, що під творчістю дітей дошкільного віку розуміється створення суб'єктивно нового значущою для дитини насамперед продукту, придумування до відомого нових, раніше не використовуваних деталей, по-новому характеризують створюваний образ, придумування свого початку, кінця, нових дій, характеристик героїв і т.п. Застосування засвоєних раніше способів зображення або засобів виразності в новій ситуації, прояв дитиною ініціативи у всьому, придумування різних варіантів зображення, ситуацій, рухів.

Таким чином, з психологічної точки зору дошкільне дитинство є сприятливим періодом для розвитку творчої активності тому, що в цьому віці діти надзвичайно допитливі, у них є величезне бажання пізнавати навколишній світ.

В українському педагогічному словнику дається таке визначення «активізації процесу навчання - це удосконалення методів і організаційних форм навчально-пізнавальної роботи дітей, яке забезпечує активну і самостійну теоретичну і практичну діяльність дошкільника» [22, 21].

В малюнках в аплікації, в інших виробках з глини, солоного тіста дитини яскраво помітна її індивідуальність, несхожість на інших, використання незвичайних форм, прийомів, технік тощо. Долаючи труднощі на шляху до своїх цілей, дошкільник виявляє здатність до пошуку, до використання різних способів, варіантів, гнучко й оперативно переорієнтовується з неефективних на більш вдалі прийоми і способи.

Під художньою творчістю розуміється і сам процес створення образів казки, оповідання, гри-драматизації, в ліпленні, і т.д., пошуки в процесі діяльності способів, шляхів вирішення завдання [77, 39].

Художня творчість дітей включає малювання, ліплення, аплікацію. Аплікація дозволяє дитині творити на папері ще тоді, коли рука не зміцніла,

щоб самій позначити те, що бачить око. Але вона може наклеїти елементи, підготовлені дорослим, щоб створити бажаний образ. Малювання і ліплення піддаються зусиллям дитини пізніше і вимагають постійного вдосконалення досвіду, щоб відповідати розвитку сприймання і смаку дитини. Вільне поєднання всіх цих видів художньої творчості в більш повній мірі допомагає дитині висловити свої почуття.

У ході образотворчої діяльності у дітей формуються відчуття ритму, гармонії, позитивні моральні якості, почуття, що забезпечують розвиток творчості, всебічний розквіт особистості, навчають сприймати прекрасне. Кращі зразки народного та авторського мистецтва допомагають виховувати почуття національної гідності, сприяють збереженню народних звичаїв, промислів, викликають інтерес до мистецьких творів, пробуджують власні творчі зусилля. Слід залучати дошкільнят до витоків духовності, використовуючи український фольклор та народно-вжиткове мистецтво.

Дитину приваблює той чи інший вид образотворчої діяльності, коли вона вже має певну підготовку, відповідні інтереси й зацікавлення. Змістом організованих спостережень виступає для неї сама навколишня дійсність: світ природи, людей, предметів. Почуття, образні уявлення, переживання під час спостережень зосереджуються в її пам'яті й стають основним джерелом для створення художнього образу.

Спостереження в навколишньому світі за природними явищами та суспільними подіями збагачують уяву, фантазію, виховують почуття, характер юної особистості, яка зростає, стабілізується.

Саме під час занять малювання, ліплення та аплікації діти мають можливість розкрити власний внутрішній світ, дати творчості розкритись у повній мірі. На жаль, на сьогодні у закладах дошкільньої освіти ми бачимо тотальне використання «творчості без творчості» (В. Кудрявцев), коли діти на даних заняттях лише відображають зразок дорослого і тільки 1-2 дитини на групу можуть відійти від зразка, створити власне бачення об'єкту чи сюжету.

Типи художньої творчості дитини

Дослідження образотворчої діяльності старших дошкільників дають змогу виокремити чотири типи художньої творчості в цьому віці.

Діти з *модифікаційно-емоційним типом творчості* в зображувальній діяльності, здатні виразно передавати власне ставлення до створюваного образу, емоційно переживати втіху або сум, можуть відчувати форму, ритм, колір, захоплюватися мистецькими творами й милуватися явищами природи. Вони виявляють стійкий інтерес до образотворчості, самостійно обирають вид діяльності, потрібні матеріали, інструменти.

Маючи потребу у самовираженні в образотворчості, ці діти прагнуть модифіковано й гармонійно відтворювати образи, взяті з довкілля, й малюють, активно спираючись на свої почуття: знаходять гармонійні співвідношення кольору та форми предмета, вдало поєднують різні художні матеріали й техніки, щоб зобразити визначений об'єкт, оригінально компонують деталі. Планують та послідовно вибудовують свої дії, реалізують творчий задум, знаходять адекватні рішення у змінених нестандартних умовах. Прагнуть оцінювати власні роботи й роботи однолітків, а також мистецький твір, звертаючи увагу на його форму, колір, характер, настрій.

Діти з підгрупи зазначеного типу художньої творчості після попередніх спостережень, розглядань, бесід самостійно й оригінально віднаходять композиційне вирішення своєї художньої роботи, експериментуватимуть у виборі засобів виконання задуму.

Дошкільнята, діяльність яких віднесена до підгрупи *продуктивно-емоційного типу творчості в образотворенні*, мають загалом подібні до попереднього типу особистісні якості, але спостерігаються й відмінності. Своє ставлення до художнього образу вони виявляють спокійно й хоча розуміють стан радості або горя, не досить активно реагують на нього. Самостійно проявляють інтерес до зображуваної дійсності, однак потребують належного спрямування з боку дорослого, конкретизування пізнавальних та

продуктивних дій. Діти передають свої почуття у малюнках, послідовно реалізують творчий задум, але їм потрібна допомога у плануванні. У нестандартних умовах знаходять адекватні рішення для успішного завершення завдання. Власні роботи завжди оцінюють схвально, а роботи однолітків - вибірково.

Для тих, хто віднесений до підгрупи третього, *предметно-образного типу творчості*, характерні періодична цікавість до явищ навколишнього світу, нестійкий інтерес до пізнання, підтримувати який вдається завдяки використанню яскравого пізнавального матеріалу. Діти здатні добирати потрібні інструменти, матеріали, щоб відтворити наявні в них знання та вміння у стандартних ситуаціях, в однотипних завданнях та в роботах за зразком і з допомогою вихователя можуть вносити незначні зміни в ході створення художнього образу. Вибудовуючи послідовність зображальних дій, вони потребують від дорослого часткової участі в цьому й постійного заохочення, наочного показу, попереднього обігрування предмету й різнобічного обстеження його форми, якостей, властивостей. Критерієм оцінювання власних робіт та робіт однолітків здебільшого стають сюжет та колоритне забарвлення твору, а його характеру, емоційності, композиції надається мало уваги.

Діти, характер творчості яких віднесений до *репродуктивно-предметного типу*, досить примітивно висловлюють свої міркування про художні образи, а в їхньому образному мисленні та в зображувальній діяльності переважає наслідування. Для виконання практичного завдання у будь - якому виді образотворчості вони потребують активного втручання вихователя, щоб той спонукав їх до практичної діяльності, обігрував та наочно показував предмети, маніпулював із ними, стимулював до продуктивного відтворення художнього образу. Дошкільнята мають часткові знання, вміння та бажання експериментувати з фарбами, формою, лінією, композицією, і їхня пошукова діяльність також можлива лише за активної

участі дорослого. В оцінюванні власних і чужих робіт переважають типові одноманітні фрази: «гарно» - «погано», «подобається» - «не подобається».

Відтак подані нижче методи роботи з дошкільнятами доцільні для кожної підгрупи, щоб діти мали однакові можливості творити. Це:

- спостереження (наприклад за ростом і розцвітанням квітів, розглядання художніх репродукцій);
- обстеження (наприклад, вази, овочів, фруктів на дотик для визначення їхньої форми, фактури);
- бесіди (наприклад, про розмаїття форм і кольорів квітів, листя);
- маніпулювання (наприклад, із предметами на площині, у просторі, на фланеграфі);
- демонстрація послідовності зображувальних дій (наприклад, рисунки на плакатах, зразках-картках; наочно-практичний показ);
- дослідницький та частково-дослідницький методи;
- заохочення, стимулювання.

Важливою умовою для розвитку творчої активності дитини в образотворчій діяльності є збагачення її образно - асоціативного мислення, уяви, фантазії, розкриття внутрішнього «Я». Необхідно створювати загальну позитивну атмосферу, що допоможе зробити невимушеним процес створення, народження неповторного, оригінального художнього продукту.

В образотворчості дошкільник може відображувати свої почуття, думки, настрої, активно відкривати нове у способах реалізації, запропонованого завдання й власного задуму, у прийомах зображення. Так, він матиме змогу втілювати в життя власні інтереси й потреби, накопичувати інформацію про природні й суспільні події, явища, про світ мистецтва та віднаходити форми прояву індивідуальної продуктивної діяльності.

Основою для розвитку творчості є та діяльність, у якій проявляються здібності дитини. А розвиток здібностей найефективніший тоді, коли гармонійно поєднуються природні задатки, мотиви діяльності та вплив зовнішнього оточення.

Дошкільний вік вважають найсприятливішим періодом життя людини для розвитку її творчих здібностей та їх прояву у сферах пізнання й художньої діяльності. Адже в цей період відбувається становлення та розвиток більшості психічних процесів, зокрема пам'яті, мислення, сприймання, уваги, а також емоційної сфери. Дитині не притаманне стереотипне мислення під час реалізації ігрових, побутових, навчальних, соціально-моральних завдань. Тож вона здатна продукувати багато ідей.

Дитяча творчість - це унікальна здібність. Кожна творча дія дошкільника - результат його активних, пізнавальних, творчих дій.

Творча спрямованість проявляється як властивість психіки дошкільника. Дитина вивчає світ навколо себе, пізнає навколишні предмети, людей. Вона робить творчі відкриття майже на кожному кроці. А в деяких видах творчої діяльності може досягти доволі високого рівня. Тому іноді дитячі вірші, малюнки, фахівці називають як «цілком дорослі» [2, 39].

Які ж стадії формування дитячої творчості? Це:

- наслідування - дитина повторює за дорослим спосіб дії, а в новій ситуації - репродукує його, аби досягти відповідної схожої мети:

- творче наслідування-дитина вносить елементи новизни в пропонувані способи дій, змінює зразки, доповнює ідеї. Вона визначає власні вміння й нахили, й оцінює їхні переваги в різних видах діяльності;

- справжня творчість - дитина створює нові способи дії, генерує ідеї.

Завдання педагога - підтримувати дитину. Сформувати в неї творче ставлення до явищ навколишнього світу. Йдеться про сприймання, пізнання й перетворення цих явищ [12, 40].

Відомий український психолог В. Моляко виокремлює такі завдання для педагога, які спрямовані на творче виховання дитини:

- систематично пропонувати дитині творчі завдання, аби вона змогла досягти оригінальних результатів, знаходити багато варіантів розв'язання.

Варто прагнути, аби творчою була будь-яка діяльність:

- усебічно підвищувати культуру дитини;

- ознайомлювати її з національними художніми надбаннями, народним мистецтвом, творами світової культури;

- забезпечувати постійну участь дитини в колективній діяльності - це важливий соціально-психологічний чинник розвитку творчої особистості.

Увесь процес становлення розвитку творчої діяльності дитини педагог має спрямувати на забезпечення балансу:

- прагнень дитини до самореалізації та самозбереження;
- її фондів «можу», тобто знань, умінь, навичок, здібностей і «хочу», а саме: інтересів, бажань, планів, намірів, почуттів;
- запрограмованого та спонтанного в бутті дошкільника;
- колективного та особистісного;
- проявів компетентності у різних сферах життєдіяльності;
- напрямів виховної роботи;
- форм організації життєдіяльності;
- форм організації педагогічної роботи-групових та індивідуальних;
- виховних та навчальних психологій [24, 16].

Для творчої активності дитини слід створити розвивальне середовище, тобто забезпечити умови, атмосферу, сприятливі для прогресивного розвитку. Це допоможе активізувати мислення, розвивати чуттєвий досвід, творчу спостережливість, естетизувати творчу діяльність. Важливо забезпечити для дитини високий ступінь невизначеності та варіативності, мінімізувати кількість правил. Дитяча творчість потребує постійної психолого-педагогічної підтримки. Дорослий повинен підтримувати і спрямовувати потребу дошкільника в нових враженнях та соціальних контактах, в прагненнях експериментувати й перетворювати. Реалізація дослідницької активності забезпечує дитині відкриття світу, породжує творчі образи.

Успіх творчої діяльності дитини забезпечує атмосфера успішності. Дорослий має організувати таку навчальну ситуацію, яка буде мотивувати дитину, давати змогу творчо самовиражатися. Дитина прогне проявляти творчу ініціативу. За відсутності критики, негативних оцінок і стресу, вона

значно ліпше виконує творчі завдання.

Творчу діяльність педагоги-науковці: Н. Ветлугіна, Н. Голота, В. Ждан, Т. Комарова, Н. Сакуліна, визначали як одну із впливових засобів всебічного становлення та розвитку творчої активності у творчій діяльності дошкільника.

Творча активність відіграє важливу роль у будь-якому творчому процесі, вона завжди є вирішальною умовою успішної діяльності дитини та її розвитку в цілому. Як правило, творчу активність розглядають разом у тісному зв'язку з таким поняттям, як самостійність. Тож умовою розвитку творчої активності, піднесення її на вищий щабель є самостійні практичні дослідницькі дії самої дитини.

Творча самостійність є природним проявом інтересу дитини до навколишнього світу. Проблема творчої активності дошкільників - одна з найактуальніших у теорії психологічної науки та у практиці закладів дошкільної освіти, оскільки активність є необхідною умовою формування розумових якостей дітей-дошкільників, їх самостійності, ініціативності.

Формування творчої активності дошкільників здійснюється в процесі навчання, де розвиваються пізнавальні психічні процеси: творча уява, відчуття, сприймання, представлення, пам'ять, увага, мовлення.

Творча активність визначається як стан, що передує діяльності і породжує її, як міру діяльності, як рису, якість особистості, як умова розвитку та результат виховання. Творча активність розглядається у тісному зв'язку з:

- самостійністю;
- пізнавальною та творчою діяльністю;
- спілкуванням з дорослими та однолітками;
- розумовим розвитком.

Творча активність зумовлюється однією з провідних особливостей психічного розвитку людини - її індивідуальністю. Принцип індивідуальності

займає важливе місце у навчанні і виступає як один з методів формування гармонійної особистості.

Для розгортання пізнання, а відтак, і для забезпечення розвитку пізнавальної активності потрібна, насамперед, пізнавальна діяльність в ході якої і розвиватиметься творча активність. Таким об'єктом пізнання і буде художня кераміка.

Кераміка (від гр. *keramike (techne)* - гончарне мистецтво; кегаттоз - глина) - це виготовлення гончарних виробів з природних глин, один з найдавніших видів народних ремесел.

До загального поняття «кераміка» належать майоліка, порцеляна, фаянс, теракота, які відрізняються одне від одного складом глини і особливими прийомами художнього оформлення й виготовлення.

Народна кераміка України надзвичайно різноманітна за формою, прикрашена розписом, ліпленням, скульптурними зображеннями реальних і фантастичних тварин.

Отже, спонукаючи дитину до цієї форми діяльності, у якій вона може реалізувати свої природні задатки, педагог сприяє виявленню і формуванню її творчої активності, яка проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей.

Висновки I розділу

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування творчої активності дошкільників старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з художньою керамікою дозволяє зробити такі висновки:

1. Проблема формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з художньою керамікою виступає одним із важливих завдань освіти дітей дошкільного віку на сучасному етапі

2. Проблема творчої активності привертала увагу психологів і педагогів: Д. Богоявленська, А. Брушлинський, М. Вейтгеймер, Н. Ветлугіна, Л. Виготський, В. Давидов, Дж. Гілфорд, О. Запорожець, Т. Комарова, О. Леонтьєв, А. Маслоу, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, В. Роменець, М. Ярошевський та ін.

3. Результати дослідження свідчать, що творча діяльність знаходиться у прямій залежності від багатства і розмаїття колишнього досвіду людини. Уявно створений образ, складається з елементів, взятих із життя та набутому досвіді людини.

4. У процесі творчої діяльності формується творча активність, яка виявляється в стійкості пізнавальних інтересів, прагненні до оволодіння новими знаннями, способами творчих дій, мобілізації вольових зусиль на досягнення мети творчості, захоплення творчим процесом.

5. Завданням педагога повинно стати формування у дітей старшого дошкільного віку творчої активності в освітньому процесі. Значні можливості для розвитку творчої активності дітей мають різні види художньої діяльності.

6. Огляд психолого – педагогічної, методичної, мистецтвознавчої літератури, періодичної фахової преси показав, що, незважаючи на глибоке вивчення окремих аспектів цієї проблеми, застосування художньої кераміки, як засобу розвитку творчої активності дітей дошкільного віку, спеціально не вивчалось.

Перед нами постало завдання: дослідити ефективність розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки в наступних педагогічних умовах:

- створення предметного розвивального середовища шляхом збагачення змісту «центру активності» керамічними виробами;
- оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку в ході ознайомлення з художньою керамікою;
- систематичного, планомірного, послідовного використання художньої кераміки у формуванні творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ II ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ХУДОЖНЬОЮ КЕРАМІКОЮ

2.1. Вивчення стану сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку в ЗДО

Вивчивши наукову та методичну літературу з питань формування творчої активності у дітей старшого дошкільного віку, ми прийшли до висновку, що питання потребує додаткового вивчення.

Ми припускаємо, що розвиток творчої активності дітей старшого дошкільного віку залежить від рівня розвитку творчої уяви, рівня знань про художню кераміку, рівня пізнавальної активності дітей під час ознайомлення з художньою керамікою. Ефективність розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки значно підвищиться, якщо забезпечити такі педагогічні умови:

- створення предметного розвивального середовища шляхом збагачення змісту «центру активності» керамічними виробами;
- оптимального добору методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку в ході ознайомлення з художньою керамікою;
- систематичного, планомірного, послідовного використання художньої кераміки у формуванні творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Мета констатувального експерименту:

1. Виявити рівень індивідуальних особливостей творчої уяви дітей старшого дошкільного віку (застосували методику О. Дьяченко та О. Полоцької «Домалюй фігури»).
2. Визначити рівень знань дітей старшої групи про художню кераміку.
3. Розробити методику обстеження пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку з використанням художньої кераміки (метод спостереження).

4. Виявити рівень сформованості словесної творчої активності в дітей старшого дошкільного віку (методика О. Дьяченко та О. Полоцької «Придумай казку»).

Для реалізації мети дослідження використовувалися наступні методи дослідження:

- спостереження за діяльністю вихователів і дітей, щодо розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку;
- анкетування батьків і вихователів;
- бесіда з вихователями про те, як долучити батьків до співпраці на найвищому рівні;
- аналіз змісту календарних планів вихователів;
- методи статистичної обробки одержаних результатів;
- педагогічний експеримент.

Підібрані методики педагогічного експерименту були орієнтовані на дитину, на її потенційні творчі можливості, вони проводилися в звичній для дітей ігровій формі. Ми спілкувалися з дитиною доброзичливо, позитивно, проявляючи максимум уваги до всіх її творчих проявів.

Формувальний експеримент проводився за планом, який включав систему запланованої роботи під час ознайомлення з художньою керамікою з метою формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Контрольний експеримент проводився за методиками констатувального експерименту та показав результати проведеної роботи.

Вивчення стану фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку проводилося на базі старших груп Кременчуцького закладу дошкільної освіти (ясла – садок) №41, Кременчуцької міської ради, Кременчуцького району Полтавської області.

В експериментальній роботі брали участь 40 дітей: у складі контрольної групи (КГ) – 20 дітей, експериментальної групи (ЕГ) – 20 дітей; 4 вихователі, та батьки вихованців дошкільних навчальних закладів. Проводилося анкетування батьків, бесіди з батьками, дітьми, педагогічні

спостереження на заняттях з декоративного мистецтва, народознавства та в процесі проведення виховних та розважальних заходів.

Констатувальний експеримент. Впродовж тижня були створені необхідні для цього умови, проводилась наступна система роботи.

Розпочали роботу з аналізу календарних планів роботи вихователів двох старших груп (експериментальна та контрольна групи).

Власна схема для аналізу планування роботи вихователів.

1. Чи використовується художня кераміка у роботі з дітьми старшої групи з метою розвитку творчої активності.
2. Як часто планується така робота?
3. Чи простежується система роботи у вихователів по розвитку творчої активності засобом художньої кераміки?
4. Відповідність художньої кераміки чинним програмам закладів дошкільної освіти.

Проаналізувавши планування роботи вихователів, ми дійшли висновку, що вихователі використовують художню кераміку у своїй роботі переважно для розкриття теми дня в тематичні дні, враховуючи вимоги чинних програм. Освітні завдання вихователі під час ознайомлення з художньою керамікою плануються, а не простежилась система роботи з формування творчої активності засобом художньої кераміки. Головною причиною цього вважається відсутність підбірок художньої кераміки, рекомендацій до їх використання. Найбільше розвитку творчій активності приділяють увагу на заняттях з малювання, аплікації, ліплення, дитина в соціумі.

Провели анкетування вихователів обох старших груп з метою уточнення ролі і позиції вихователя в процесі формування творчої активності старших дошкільників засобом художньої кераміки (Додаток Б).

Результати анкетування вихователів закладу дошкільної освіти та бесіда з ними показали, що вихователі вважають за потрібне формувати творчу активність дітей, як необхідну рису для старших дошкільників; намагаються у своїй роботі дотримуватися вимог чинних програм розвитку

дітей щодо використання змісту, форм і методів по ознайомленню дітей з художньою керамікою та формуванню творчої активності у дітей старшого дошкільного віку. Діагностичними методиками рівня сформованості творчої активності глибоко не володіють, тому що у садочку є психолог і це його робота (так вважають вихователі). Разом з тим, ми хочемо відмітити, що вихователі не достатньо компетентні з проблеми розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки, не достатньо уваги приділяють мотивам творчої активності під час роботи з використанням художньої кераміки. Вихователі хотіли б отримати консультації з цих питань.

Отже, вихователі приділяють увагу формуванню творчої активності у дітей різними засобами, але система роботи з використанням художньої кераміки не простежується. Художня кераміка, на жаль, ще не зайшла належного місця в дидактиці дитячого садка і залишається до цього часу лише цінною спадщиною.

Аналізуючи результати бесіди з вихователями щодо співпраці з батьками у формуванні творчої активності дітей, ми з'ясували, що третина батьків, намагаються активно співпрацювати з ними та 40 % батьків відвідують батьківські збори, лише 30 % – вважають, що в консультаціях вихователя немає потреби і вони самі правильно здійснюють виховання і розвиток своїх дітей.

Метод спостереження дозволив нам детально вивчити вибір педагогічно доцільної поведінки вихователя у відповідь на прохання дітей: вихователі переважно формують творчу активність через різні методи, у створених осередках спеціально обладнаних, іноді наполягають на своєму, не зважаючи на слова, бажання, прохання дитини; на мотив мало звертають увагу. Провели анкетування батьків (Додаток В).

Анкетування з батьками засвідчило, що лише 10 % батьків зверталися до вихователів з інформацією про відсутність творчої активності дітей; 10 % батьків мали від вихователів похвалу за належне формування творчої

активності у своєї дитини; 25 % батьків відвідували заходи, які були присвячені проблемі формування творчої активності дітей; 35 % мають вдома опішнянський посуд, знають назву і призначення (переважно миски, куманці, вази, свищики – перейшли у спадок від батьків); 5% - косівський посуд, 10% - гуцульську кераміку. 60 % дітей проявили інтерес до художньої кераміки, решта – байдужі. Батьки спеціально не організують роботу по ознайомленню з художньою керамікою, а знайомлять дітей в ситуації її використання. Ніхто із батьків не відвідує виставки, присвячені художній кераміці.

Отже, проблемі формуванню творчої активності дітей засобом художньої кераміки батьки мало приділяють уваги.

Для з'ясування і перевірки ефективності формування творчої активності дітей шостого року життя під час ознайомлення з художньою керамікою було використано метод педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент. Враховуючи, що в основі розвитку творчої активності лежить творча уява, ми педагогічний експеримент розпочали з виявлення індивідуальних особливостей творчої уяви дітей старшого дошкільного віку шляхом вирішення ними спеціального набору завдань. Вибудовуючи методику ми виходили з розуміння уяви як процесу комбінування образів, які відображають елементи реальної дійсності. Комбінувати дитина може лише маючи певний рівень розвитку уяви, а не вільним фантазуванням. Завдання має мати елемент невизначеності.

Нами було використано чотири експериментальні завдання та метод спостереження.

1. Методика запропонована О. Дьяченко та О. Полоцькою.

Завдання «Домалой фігури».

Мета: виявлення індивідуальних особливостей творчої уяви дітей старшого дошкільного віку .

Матеріал: картинки з намальованими геометричними фігурами - круг, квадрат, трикутник, кольорові олівці.

Проведення:

Дітям було запропоновано три геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник, які вони мали домалювати кольоровими олівцями так, щоб вийшла будь-яка картинка, тобто ці предмети мають утворити сюжетну картину. Після того, як дитина домалювала фігурку, ми запитували «Що у тебе вийшло?». Відповідь фіксувалася.

Результати оцінювались за такими показниками:

- виконання та невиконання дитиною запропонованого завдання;
- робота з геометричними фігурами чи поза межами них;
- використання запропонованих геометричних фігур (не використання, часткове, повне) ;
- кількість деталей у створеному образі (бракування або достаток);
- створення об'єкту чи образу (конкретного, придуманого);

Проаналізувавши кількісно та якісно малюнки, можна визначити типи виконання завдання та з'ясувати рівень розвитку продуктивної уяви.

Нульовий тип: дитина ще не розуміє завдання на побудову образу уяви з використанням певного заданого елемента, вона не володіє засобами створення продуктивної уяви.

Перший тип: дитина для виконання завдання використовує засіб «опредмечування образу»: вона домальовує фігуру так, що одержує зображення певного предмета, але зображення схематичне, конкретне, без деталей.

Другий тип: дитина малює теж окремий предмет, але в малюнку вже є різноманітні деталі - «об'єкт з деталями».

Третій тип: дитина малює «сюжет» і доповнює його запропонованою фігурою (хлопчик біжить).

Четвертий тип: дитина малює кілька об'єктів, які об'єднані сюжетом (хлопчик грається м'ячем).

П'ятий тип: фігура доповнює сюжет і є другорядним його елементом. Дитина здатна відходити від стандартів, вільно комбінувати задану фігуру

відповідно до ідеї, задуму, уяви. Дитина може скласти мовленнєвий план утілення своєї ідеї, вдаватися до корекції під час її реалізації

Співвідношення типів виконання завдань та рівнів розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку:

низький рівень — нульовий, перший і другий тип виконання завдання;

середній рівень — третій тип виконання завдання;

достатній рівень — четвертий тип виконання завдання;

високий рівень — п'ятий тип виконання завдання.

Для з'ясування загальної характеристики рівнів розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку нами були розроблені критерії оцінювання:

низький рівень - нульовий, перший і другий тип виконання завдання, дитина ще не сприймає завдання на побудову образу уяви з використанням заданого елемента, дитина не домальовує заданого елемента або малює окремий об'єкт, зображення конкретне, схематичне, в якому бракує деталей; появляються окремі предмети з різноманітними деталями, але фігура не включена в композицію малюнка, не задіяна в ньому; якщо дитина і працює з фігурою, то малюнок не має художнього задуму, на запитання до дитини «Що ти намалював(ла)?» - не знаходить відповіді;

середній рівень - третій тип виконання завдання, дитина працює з фігурою, але не проявляє оригінальності в малюнку: або перемальовує те, що вже раніше малювала, або повторює чужий малюнок; кольорова гамма обмежена 1-2 кольорами, малюнок не деталізований, однопредметний, відсутній сюжет, доповнює його запропонованою фігурою, дитина дає малюнку назву;

достатній рівень - четвертий тип виконання завдання, малюнок оригінальний, фігура включена в зображуваний предмет; дитина дає назву предмету, малюнок виконаний різними кольорами, з достатньою кількістю різноманітних деталей; передбачає використання його в будь-якому уявному сюжеті; дитина малює кілька об'єктів, які об'єднані сюжетом;

високий рівень - п'ятий тип виконання завдання, малюнок оригінальний, з оригінальною назвою, в створенні малюнка використана широка гамма кольорів, присутній сюжет, в який включено предмет з фігурою, малюнок має виражену композицію і максимум деталей, дитина відходить від стандартів, з'являється свобода використання запропонованих елементів для побудови образу уяви, вільно комбінує задану фігуру відповідно до ідеї, задуму, уяви, задані фігури використовуються якісно, повному. Дитина може скласти мовленнєвий план утілення своєї ідеї, вдаватися до корекції під час її реалізації.

Дитячі малюнки, виконані в форматі «домальовування» - це продукти творчої діяльності дітей, це результат виконання творчого завдання. В якості основних показників успішності виконання завдання ми розглядали оригінальність, самостійність, старанність, легкість виконання, що вказувало на ступінь індивідуалізації виконання творчого завдання.

Загальні критерії та рівні розвитку творчої уяви.

1. Швидкість уяви є продуктивністю, яка визначається шляхом підрахунку кількості малюнків, створених дитиною, незалежно від їх змісту. Прийнято вважати, що творчі особистості працюють продуктивно, з цим пов'язана більш розвинена швидкість мислення, уяви.

2. Гнучкість виражена в числі змін категорії малюнка, рахуючи від першого малюнка. Виділяють такі можливі категорії: живе; предметне; механічне, видове, символічне; жанрове. Вважається, що творчі особистості воліють частіше міняти що-небудь, замість того щоб дотримуватися однієї лінії або однієї категорії; їх уява рухома, а не фіксована.

3. Оригінальність - місце розташування (зовні - всередині відносно стимульної фігури), де робиться малюнок. У кожному квадраті присутня стимульна фігура або лінія, яка буде виступати обмеженням для менш творчих дітей. Найбільш оригінальними вважаються ті діти, які малюють зовні і всередині даної стимульної фігури.

Підраховувалась загальна кількість оригінальних зображень по всій групі. При підрахунку оригінальних зображень по групі враховувалися не тільки індивідуальність образного рішення, але і варіативність втілення зображення різними дітьми.

За допомогою анкетування вихователів, ми з'ясували рівень знань вихователів про художню кераміку (Додаток Д).

Результати анкетування вихователів старших груп показали, що у вихователів недостатній або середній рівень знань про художню кераміку. Вони вважають, що доступна і потрібно дітей знайомити керамікою свого регіону, яка продається у магазинах, про яку розповідають по телевізору, батьки, дідусі. Дітям старших груп доступна опішнянська кераміка, яка є в методкабінеті дитячого садка, а також у музейній кімнаті. На їх думку художня кераміка впливає на розумовий розвиток, художньо - естетичний, формування патріотичних почуттів. Жоден вихователь не вказав на формування творчої активності дошкільника. Виділили наступні форми, методи роботи зі старшими дошкільниками: розглядання виробів художньої кераміки, ілюстрацій, заняття з малювання, ліплення, аплікації.

2. Методика: Дидактична гра «Добери потрібні речі».

Мета: З'ясувати рівень засвоєння дітьми назв та призначення художньої кераміки.

Матеріал: 10 картинок із зображенням предметів побуту: холодильник, мелевізор, компютер, телефон, мікроволновка, праска, відро, м'ясорубка, міксер, сучасні піали, миски, чашки.

10 картин із зображенням художньої кераміки (опішнянський посуду): миски, глечики, горщики, тикви, кухлі, барильця, куманці, макітри, кахлі, ваза, діжа.

Проведення дослідження.

Перед дитиною розкладають картинки.

Інструкція: «Добери 10 картинок із зображенням художньої кераміки, опішнянський посуд», назви та розкажи про призначення.

Статистичне обчислення проводять за формулою

$$K = a * n$$

де K — коефіцієнт впізнавання; a — кількість правильно відібраних картинок; n — загальна кількість відібраних картинок.

Задовільне значення K_v лише вище 0,7.

Показники:

нижче 0,7 — низький,

0,7-до 0,8 — середній,

0,8-до 0,9 — достатній,

0,9-до 1,0 — високий.

3. Передбачаємо, що від рівня розвитку пізнавальної активності залежить рівень творчої активності. Наступним складником констатувального експерименту була *методика обстеження пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку*.

Методику дослідження склали наступні методи:

1. Спостереження за діяльністю дітей на заняттях.
2. Анкета для батьків;
3. Бесіда (опитування) для вихователів.

В психолого-педагогічній літературі не знайшли готової методики обстеження пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

На основі орієнтовних критеріїв виділених С. Кулачківською, С. Ладивір в посібнику «Я - дошкільник» розробили зміст методів дослідження. Врахували на заняттях: (за С. Кулачківською, С. Ладивір)

В - завжди активний, виявляє ініціативу у відповідях;

С - відповідає лише за викликом вихователя;

Н - пасивний, здатний працювати лише при персональному звертанні.

На прогулянках, екскурсіях:

В - проявляє допитливість, розпитує;

С - слухає пояснення дорослого, але сам не звертається з запитаннями;

Н - байдужий.

Центральним моментом можна визначити активно - пізнавальне ставлення дитини до оточуючого світу, інтерес до пошукової діяльності.

Провели анкетування батьків (Додаток Ж).

Порівнявши результати анкетування батьків та власні спостереження за діяльністю дітей на заняттях ми бачимо, що батьки необ'єктивно підходять до оцінки поведінки дітей (в основному завищують результати).

Провели бесіду з вихователями (Додаток З).

Бесіда із вихователями показала, що вони спеціально не обстежували дітей на пізнавальну активність, так як є психолог. Разом з тим співпали діти високого і низького рівнів пізнавальної активності, були розходження у достатньому і середньому рівнях. Вихователі мають необхідність у підвищенні педмайстерності з даної проблеми.

3.Діагностика пізнавальної активності дитини старшої групи.

Методика: спостереження за дитиною на заняттях, в повсякденному житті.

Мета: Визначити рівень пізнавальної активності дитини старшого дошкільного віку на заняттях та в повсякденному житті.

Матеріал: анкета з п'яти запитань, які розбиті на чотири варіанти відповіді.

Проведення: після тривалого спостереження за дітьми відмічати найбільш підходячі варіанти поведінки кожної дитини в анкеті.

Обстеження дітей проводити в індивідуальній формі

Спираючись на свої спостереження за дитиною на занятті, та в повсякденному житті ми обирали відповідний варіант відповіді на кожне з запитань анкети:

1. Дитина проявляє ініціативу у відповідях на запитання вихователя

- самостійно (5 балів),
- вихователь стимулює прояв ініціативи поглядом тощо (4 бали),
- відповідає лише за викликом вихователя (3 бали),
- пасивний, здатний працювати лише при персональному звертанні (2 бали).

2. Як довго дитина цікавиться чимось новим ?

- тривалий час, прагне дізнатися про новий об'єкт якомога більше. (5 балів)
- доки не задовольнить свою цікавість (4 бали),
- інколи, швидко втрачає інтерес. (3 бали),
- втрачає інтерес досить швидко, особливо, якщо відразу не задовольнити його (2 бали).

3. Чи прагне дитина сама знайти відповідь на запитання, яке її цікавить?

- Так, висуває власні гіпотези, розмірковує над причинно-наслідковими зв'язками (5 балів),
- за умови додаткової стимуляції починає розмірковувати (4 бали),
- спроби знайти відповідь самостійно швидко втомлюють дитину, вона втрачає інтерес до них (3 бали),
- будь-яка перешкода використовується для того, щоб відмовитися від подальших міркувань (2 бали),

4.Спосіб досягнення позитивного результату:

- самостійно винаходить способи дій (5 балів),
- відтворює зразок виконання дій вихователя (4 бали),
- з допомогою вихователя досягає результату (3 бали),
- діти байдужі до результатів своєї діяльності (1 бал).

5. Чи охоче виконує дії, які вимагають великих зусиль?

- Любить роботу, яка його повністю захоплює і вимагає витривалості і терпіння (5 балів),
- здатний неодноразово виконувати одноманітні завдання, хоча і без видимого задоволення (4 бали),
- неохоче, без зацікавленості виконує вимоги, що передбачають додаток зусиль (3 бали),
- відмовляється від тривалих, утомливих дій, або виконує лише під контролем дорослого (1 бал).

Показники рівнів розвитку пізнавальної активності:

високий рівень - від 21 до 25 балів;

достатній рівень - від 16 до 20 балів;

середній рівень - від 11 до 15 балів;

низький рівень - від 1 до 10 балів.

На рівень впливав домінуючий варіант по всім п'ятьом пунктам анкети.

4.Методика «Придумай казку», запропонована О. Дьяченко та О. Полоцькою.

Мета: виявити індивідуальні особливості у побудові словесного образу творчої уяви, словесної творчої активності.

Проведення

На початку я дітям пропонувала інструкцію: Ти знаєш казки? А яка твоя улюблена? Давай з тобою придумаємо нову казку, свою.

Оцінюючи казку, придуману дошкільником, ми враховували наступні показники:

- виконання дитиною завдання (виконала, не виконала);
- новизна казки (переказує відому казку з елементами новизни чи придумує свою);
- схематичне або деталізоване викладання казки;
- послідовність та логічність викладання казки;
- швидкість - легкість, продуктивність;
- оригінальність - незвичайність підходів до проблеми, несхожість відповіді , структури відповіді;
- активність, ініціативність, винахідливість, самостійність;
- захопленість змістом дитини під час розповідання казки.

Критерії оцінювання в балах:

0 балів - дитина отримує в разі, якщо відмовляється від виконання завдання або переказує знайому казку.

1 бал - дитина отримує за переказ знайомої казки, але з внесенням в неї нових елементів.

2 бали - дитина отримує при внесенні суттєвих елементів новизни в знайому казку.

3 бали - дитина отримує, якщо казка була доповнена новими деталізованими елементами.

4 бали - дитина отримує за повністю придуману, але схематично викладену казку.

5 балів - дитина отримує за повністю придуману і самостійно, активно, детально, послідовно та логічно викладену казку, прояв ініціативності, винахідливості, оригінальності, захопленості змістом.

Співвідношення балів та рівнів розвитку особливості у побудові словесного образу творчої уяви, словесної творчої активності у дітей старшого дошкільного віку:

низький рівень — нуль, один два бали,

середній рівень — три бали,

достатній рівень — чотири бали,

високий рівень — п'ять балів.

Критерії оцінювання наступні :

для високого рівня: вміння самостійно придумувати, проявляти винахідливість, ініціативність, оригінальність, захопленість змістом і самостійно, активно, детально послідовно та логічно викладати казку; придумувати до неї назву, забезпечити відповідність назви і змісту казки; співвідношення вигаданих і реалістичних подій в казкових історіях, їхня оригінальність; вміння співвідносити запропоновану тему творчої розповіді із її сюжетом; кількість речень у розповіді до 15; створюють новий продукт, надають об'єктам нових властивостей і функцій, комбінують різними способами діяльності, використовують новий продукт в дитячій діяльності.

- для достатнього рівня: вміння самостійно і з допомогою вихователя придумувати назву казки; відповідність назви і змісту казки; подекуди недоцільна співвіднесеність фантастичних і реалістичних подій в казкових ситуаціях, їх оригінальність; вміння співвідносити запропоновану тему творчої розповіді з її сюжетом; повністю придумати, але схематично

викласти казку, кількість речень у розповіді до 10.

- для середнього рівня: вміння з допомогою вихователя придумувати назву казки; спостерігається деяка невідповідність назви і змісту казки; подекуди недоцільна співвіднесеність фантастичних і реалістичних подій в казкових ситуаціях; вміння з допомогою педагога співвідносити запропоновану тему творчої розповіді з її сюжетом; казку доповнювати новими деталізованими елементами, кількість речень у розповіді до 7-8, створюють продукт з новими елементами за допомогою оточуючих.

для низького рівня: вміння із значно допомогою вихователя придумувати назву казки; характерна невідповідність назви і змісту казки; недоцільна співвіднесеність фантастичних і реалістичних подій в казкових ситуаціях; вміння з допомогою педагога співвідносити запропоновану тему творчої розповіді з її сюжетом; вміння переказувати знайому казку, але з внесенням в неї нових елементів, кількість речень у розповіді до 6; не вміючи організувати власну творчу діяльність, потребують безпосереднього контролю з боку дорослого, не вміють використовувати продукти діяльності в житті, не можуть дати оцінку власним продуктам діяльності та діяльності оточуючих, не проявляють ініціативи.

Результати обстеження за трьома методиками занесені в узагальнену таблицю показали, що однакові результати розвитку уяви, творчої і пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Можемо зробити висновок, що творча активність і пізнавальна активність залежить від рівня розвитку у дитини творчої уяви.

Рівні сформованості творчої активності дошкільників на етапі констатувального експерименту подані в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.1

Група	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
Е. Г.	10	20	40	30
К.Г.	10	30	40	20

Як засвідчує таблиця, високих результатів досягли по 10% дітей, як контрольної так і експериментальної груп. До дітей з достатнім рівень розвитку уяви віднесено 20% експериментальної і 30% контрольної груп; на середньому рівні виявились 40% як контрольної так і експериментальної груп. Щодо низького рівня, то його засвідчили 30% експериментальної і 20% дітей контрольної груп.

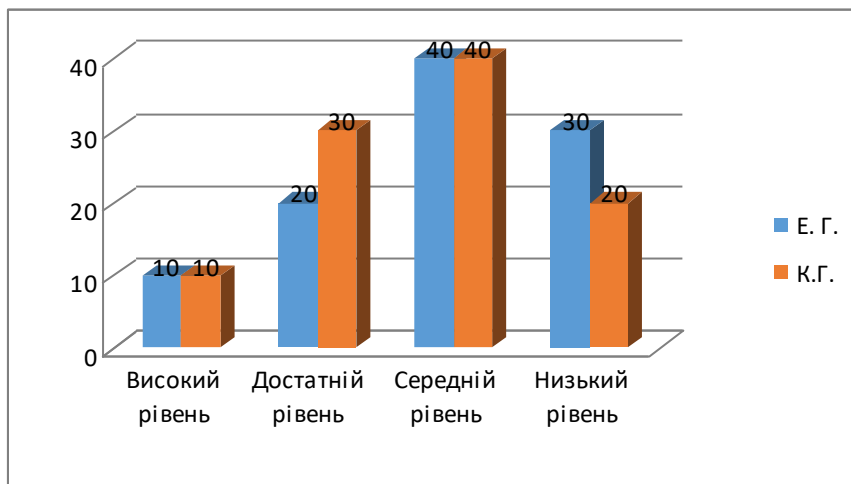

Рис. 2.1.1. Співвідношення рівнів прояву творчої активності дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп на початковому етапі експерименту.

Основним показником успішності виконання завдання ми взяли коефіцієнт оригінальності, швидкості, вони відбивають ступінь індивідуалізації виконання творчого завдання.

Результати вирішення завдань констатувального етапу експерименту.

1. Оцінка рівня розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку і здібності створювати за допомогою схеми-малюнка оригінальних образів методикою О. Дьяченко та О. Полоцької.

Низький, середній рівні. Дитячі малюнки, як продукти творчої діяльності, відрізнялися схематичністю і недбалістю зображень у 70% дітей. Діти відтворювали реальне зображення предмета, не намагаючись поглянути на малюнок з іншого боку, не замислюючись глибоко над вирішенням завдання. Ідея і задум малюнка не відрізнялися оригінальністю. Кількість неповторних малюнків була менше середнього по групі на 2 і більше бали

Достатній рівень. 20% дітей, домальовуючи різні елементи, вносили елементи комбінування знайомих елементів, давали однакове визначення зображуваного предмета, не замислювалися над вирішенням поставленого завдання і їм було потрібна непряма допомога з боку дорослого. Кількість неповторних малюнків дорівнювала середньому, постійно звіряли свої дії з вказівками дорослого

Високий рівень. Лише 10% дітей цієї групи мають відносно високий коефіцієнт оригінальності, у них позитивна стійка реакція на творчі завдання. Вони працювали самостійно, показують нові варіанти малюнків. Кількість неповторних малюнків була вище середнього по групі.

Найчастіше зустрічаються в створених дітьми зображеннях образи: Круг - сонце, кулька; квадрат - телевізор, портфель, будинок; трикутник - ялинка, будинок. Аналізуючи додаток Б, можна сказати, що найкраще вдалося дітям домалювати круг, а найскладніше - трикутник.

2. Рівень знань дітей старшої групи про художню кераміку.

Наше дослідження, пов'язане із вивченням рівня знань про художню кераміку, показало, що більшість дітей шостого року життя не володіють достатнім рівнем знань про неї.

3. Рівень пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку з використанням художньої кераміки (застосували метод спостереження).

Результати рівня знань про художню кераміку і рівня сформованості пізнавальної активності дошкільників однакові.

4. Рівень сформованості словесної творчої активності дітей старшого дошкільного віку (застосували методику О. Дьяченко та О. Полоцької «Придумай казку»).

Аналіз змісту придуманих дітьми казок показав наявність композиції казки, характеристики сюжету і мовні характеристики. Ми аналізували присутність всіх елементів, їх схематичність і детальність, прояв різних форм уяви (аглютинації, гіперболізації, схематизації, типізації), свободу в комбінуванні елементів, оригінальність їх зв'язків, опору на особистий досвід і використання елементів інших творів. Ми враховували також ступінь самостійності і активності в процесі придумування казок.

Низький, середній рівні - 70%. Діти цієї групи розповідали казки по навідних питаннях вихователя, композиція була незавершеною, сюжет повторював знайомі казки, мовні засоби були виразними, дітям важко було у викладі. Розповідаючи казку, діти дивилися на педагога, шукаючи підтримку і підказку. Вони продемонстрували низькі показники швидкості та оригінальності, що є основними факторами розвиненості творчої активності не завжди були активні і самостійні, очікували допомоги від дорослих, створювані образи носили знайомий характер.

Достатній рівень - 20 %. Діти цієї групи з'єднували різні за характером сюжети казок (чарівних і побутових), опис героїв супроводжувався словами: сміливий, розумний, хоробрий. Розповідаючи казку, діти захоплювалися і намагалися доповнити свою казку вигаданими елементами.

Вони мають вищий за середній показники швидкості та оригінальності. Вони демонстрували позитивну реакцію на творчі завдання, позитивне ставлення до результату своєї діяльності, потребували непрямої допомоги педагога. Продукти дитячої творчості не завжди були оригінальні, а засоби виразності не завжди точно відображали творчий задум.

Високий рівень – 10% досліджуваних. Казки дітей включали нові елементи композиції, які носили оригінальний і незвичайний сюжет, персонажі переживали складні події, вони змінювали сюжет знайомої казки і

придумували власний сюжет, могли об'єднати в своїй казці – скільки персонажів відомих казок («Салат з казок»), деякі діти включали себе в якості одного з персонажів, розповідали захоплено і з задоволенням відзначали кінець казки («митці»). Придумуючи казки, діти вносили нові елементи в знайомі сюжети, але вони відрізнялися деякою непослідовністю.

Разом з тим, діти високого рівня цієї групи продемонстрували високі показники по швидкості та оригінальності, ініціативність, самостійності, швидке включення в діяльність і чітке прийняття завдання; справлялись з творчими завданнями, продукти творчого мислення відрізнялися різноманітністю, незвичністю і множинністю.

Центр художньої творчості включав необхідні матеріали для самостійної дитячого образотворчості. Однак в ньому відсутні різноманітні нетрадиційні матеріали, отже, можливість творчого використання у дітей нетрадиційних матеріалів відсутня. Представлені предмети декоративно-прикладного мистецтва, вироби опішнянської кераміки та педагогів. Спостерігалася естетичність представлених виробів, але виключалась можливість їх застосування в різних видах самостійної дитячої діяльності.

Ми припускаємо, що від рівня розвитку уяви залежить рівень пізнавальної та творчої активності дітей дошкільного віку, тому що результати дослідження трьох напрямків роботи були однакові.

Результати проведеного нами дослідження формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засвідчили, методи дослідження, спрямовані на вирішення завдань констатувального етапу експерименту, обрані нами вірно, що практика закладів дошкільної освіти нині не повною мірою використовує для цього ознайомлення із художньою керамікою, не достатня просвітницька робота з батьками з формування творчої активності, не використані можливості розвитку дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки.

Видатний педагог В. Сухомлинський говорив: «Якщо ви хочете, щоб щоденне проведення уроків не перетворилося на нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного педагога щасливою стежиною творчого дослідження». Ці слова стосуються і вихователя закладу дошкільної освіти. Від рівня розвитку творчості вихователя залежить рівень розвитку творчої активності дітей групи.

Завдання формувального експерименту:

1. Розробити і провести систему роботи з формування творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки з орієнтацією дітей на пошук нетрадиційних способів діяльності.

2. Використати в освітньому процесі методи активізації творчої активності дітей та методи ознайомлення з художньою керамікою.

3. Науково обґрунтувати ефективність педагогічних умов формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку .

На даному етапі експериментального дослідження роботу спланували та провели в наступних напрямках:

- робота з вихователями з метою підвищення професійного рівня,
- робота з дітьми з метою формування творчої активності старших дошкільників під час ознайомлення з художньою керамікою,
- робота з батьками з метою забезпечення спільної роботи закладу дошкільної освіти та сім'ї з даної проблеми.

Результати констатувального експерименту показали, що у вихователів старших груп середній рівень знань про художню кераміку та методику формування творчої активності старших дошкільників цим засобом, тому доцільним є проведення певних форм підвищення професійного рівня педагога. Ми обрали і провели наступні форми підвищення професійного рівня вихователів та підготовки їх до формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки:

1. Відвідування краєзнавчого музею, художніх салонів, художніх виставок;

2. Підбір та опрацювання літератури з проблеми,

3. Відвідування навчально-методичних заходів:

- консультації: «Як ознайомлювати дошкільників з різними видами художньої кераміки?», «Як розвивати у дітей творчу активність під час сприймання різних видів художньої кераміки?»,

- семінару: «З історії художньої кераміки», «Психолого – педагогічні умови формування творчої активності старших дошкільників»,

- семінари-практикуми на тему «Регіональні особливості різних видів художньої кераміки», «Опановуємо разом з дітьми деякими видами художньої кераміки», де педагоги інформували про різні види художньої кераміки, подавали відомості про їх виникнення, розвиток, поширення, орнаментальні особливості та регіональні відмінності, обговорили елементи досвіду роботи з дітьми, зміст занять, методикку ознайомлення з художньою керамікою, обговорили цікавий інформаційний матеріал про керамічний посуд, який вихователі можуть використати у роботі з старшими дошкільниками.

- бесіда за круглим столом «Як заохотити дитину до ознайомлення з художньою керамікою?»

4. Самоосвіта.

Після проведення такої системи роботи з вихователями старших груп, ми створили емоційно-сприятливу атмосферу: для дітей стали партнерами, налагодили позитивні контакти з ними, стали зацікавленими спостерігачами за творчою діяльністю дітей. Відмовилися від прямих вказівок дітям, більше уваги приділили непрямому впливу на них через організацію спільної діяльності, гри, ігрове спілкування, використання засобів літератури і мистецтва. Не стримували ініціативу дітей і не робили за них те, що вони могли зробити самостійно; формували у них навички самостійного вирішення проблем; заохочували самостійний пошук способів творчої

діяльності. Разом з вихователями розробили різні активні форми роботи по формуванню творчої активності старших дошкільників під час ознайомлення з опішнянським посудом.

Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із художньою керамікою проводили притримуючись принципу побудови пізнавальної діяльності від простого до складного, від живого споглядання до абстрактного мислення за допомогою різноманітних методів і прийомів навчання. Ми зупинились на опішнянському посуді, як виді художньої кераміки. Плануючи роботу, ми орієнтувалися на завдання чинної програми старшої групи, а також враховували індивідуальні особливості дітей, умови роботи. Освітньою програмою для дітей від двох до семи років «Дитина» передбачено наступні завдання в розділі «Екопростів розвитку дитини»:

в підрозділі «Предметний світ: що навколо мене»: «Розширити знання про предмети народного побуту, особливості їх виготовлення [23, 221].

в підрозділі «Соціальний світ: хто поряд зі мною»: «Формувати первинні уявлення про культуру, мистецтво. Формувати уявлення про старовинні професії та ремесла: гончарі, їх трансформацію в сучасному суспільстві. Ознайомити з назвами та функціями основних знарядь праці [23, 225].

Ознайомлюючи дітей старшої експериментальної групи з опішнянським посудом, ми дотримувались принципів гуманізму та педагогічного оптимізму, об'єктивності, науковості та доступності, принцип комплексності, системності та систематичності, принцип індивідуального і особистісного підходу, принцип відповідності сучасності тощо. Щоб ознайомити дітей з поняттям про художню кераміку у житті людини, ми зазернули у далеке минуле. Поєднання минулого і сучасного - чи не найскладніша проблема, яка постала перед нами. Маючи результати констатувального експеримента, ми спланували систему роботи по формуванню творчої активності дітей старшого дошкільного віку під час ознайомлення з опішнянським посудом, яка включає роботу на наступних

заняттях з (ознайомлення із соціумом, з природним довкіллям, розвитку мовлення, логіко – математичного розвитку та художньо – продуктивній діяльності (літературній, образотворчій, музичній) та в повсякденному житті (перегляд ілюстрацій в альбомах з художньою керамікою, участь в організації «Куточка опішнянської посуду, кераміки», розповіді про художню кераміку, візерунки та символіку на них, ознайомлення з легендами, переказами та іншими зразками народної мудрості про художню кераміку, читання художньої літератури про них, зустрічі з кращими майстрами, з народними умільцям опішнянських виробів, організація виставок дитячих робіт, розваги, ярмарки керамічних виробів тощо).

Наше завдання – постійно стимулювати розвиток уяви, пізнавальної та творчої активності, творчу самореалізацію кожної дитини. З цією метою розробили до серії спеціальних занять творчі завдання, дидактичні ігри та вправи на розвиток уяви. До кожного заняття готувались серйозно: визначали мету заняття, продумували форму проведення заняття та його зміст. На цих заняттях комплексно використовувались різноманітні методи і прийоми ознайомлення з керамічним посудом та розвитку словника, творчої уяви, пізнавальної та творчої активності. Підбрали наочність у формі натуральних предметів, картинок, ілюстрацій, презентації, відеофільми, художні твори на дану тему, організували ігрову та самостійну художню діяльність, виготовляли вироби. Одні й ті самі наочні посібники, таблиці, картини, комп'ютерні програми, малюнки-макети керамічних виробів, діафільми, відеофільми, слайди тощо можуть бути використані на багатьох заняттях лише з певним творчим підходом відповідно до завдань висвітлюваної теми.

Втілюючи завдання, ми дбали не про нагромадження знань дітьми, скільки про їх творче засвоєння, забезпечення впливу на почуття дітей. Керамічний посуд - неймовірна знахідка. Це наше надбання яке передається, з давніх давен,яке несе в собі всі найкращі почуття. Вона допомагає людям бачити життя в яскравих фарбах і цим самим допомагає вірити в краще. Минають роки, змінюються покоління, змінюються й художні вироби.

Вплив на творчу активність вихованців намагались здійснювати у двох напрямках: по – перше, створення умов, що сприяють творчості, по – друге, поетапне керували творчим пошуком дітей.

Для розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки розробили та впровадили такі педагогічні умови:

- цілеспрямоване проведення системи роботи по формуванню творчої активності дітей старшого дошкільного віку під час ознайомлення з художньою керамікою шляхом комплексного і системного використання методів і прийомів;

- створення предметного розвивального середовища (велика ступінь невизначеності та варіативності), збагачення змісту «центру активності» (І. Луценко) керамічними виробами;

- заохочення дітей до творчої активності під час ознайомлення з художньою керамікою шляхом спонукання дітей до самостійного знаходження нового вираження, розвитку творчої уяви;

- систематичне, самостійне практичне вирішення творчих завдань в зоні потенційного розвитку кожної дитини;

- забезпечення розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Ми вважаємо, що роботу над темою «Художня кераміка» треба побудувати так: починати з наочних методів роботи і закінчувати словесними. Визначили наступні етапи роботи:

I етап. Безпосереднє ознайомлення дітей з художньою керамікою.

Три складники I етапу роботи:

А) зібрати загальні визначення про побутову культуру наших предків, художню кераміку;

Б) сформулювати уявлення про різні види художньої кераміки;

В) дати знання про Опішнянську художню кераміку, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів.

II етап: Закріпити та розширити знання дітей про опішнянський посуд, використавши розповідання, читання, вивчення напам'ять художніх творів, малих жанрів фольклору, бесіди.

III етап: спрямований на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок, формування пізнавальної та творчої активності дошкільника засобом дидактичної гри, вправи, творчих завдань, різними видами діяльності.

Ми здійснювал підбір і модифікацію методів активізації творчої активності дошкільника. Нам потрібно поєднати систему роботи по ознайомленню з художньою керамікою з методами активізації творчої активності дошкільника.

Зупинимось на змісті роботи на кожному етапі роботи.

I етап. Безпосереднє ознайомлення дітей з художньою керамікою.

I етап А) Ми старалися дати узагальнені поняття про побутову культуру наших предків, художню кераміку. Дітей підвели до усвідомлення природного розуму, таланту, працьовитості, естетичного смаку і краси у наших прадідусів і прабабусь, які вміли все робити своїми руками, створювали корисні і чудові речі.

Ми пам'ятаємо, що у пізнанні предметів чи явищ першою сходинкою пізнавальної діяльності має бути живе споглядання, а отже, спостереження, розгляд, що супроводжуються вдалими запитаннями, доступними цікавими поясненнями, порівняннями, творчими завданнями. Їх результат дає матеріал для подальшого розвитку мислення дитини - наочно-дійового, образного, абстрактного. Науковці у своїх дослідженнях довели, що перед тим як вводити в мовлення дитини слова для активного вжитку, необхідно сформувати в неї відповідні образи, уявлення, дати їй певні знання. Психологами доведено, що при називанні предметів вголос дитина засвоює їх швидше, міцніше. Називаючи окремі ознаки, властивості предмета з опорою на наочність, вона яскравіше виділяє їх, тобто вправляє свої відчуття

і сприймання. У дошкільній лінгводидактиці вперше звернула увагу на необхідність використання чуттєвого досвіду в розвитку мовлення дітей Є. Тихеєва. «Сенсорний і мовний розвиток, - писала вона, - відбувається в тісній єдності» [72, 33]. Мовну практику дітей організовували так, щоб «світ безпосередніх сприймань відбивався в мовленні». «Уявлення повинно передувати слову, але слово повинно йти слідом за уявленням» [72, 68].

Роботу на I етапі розпочинаємо із створення предметного розвивального середовища, систематичне збагачення змісту «центру активності» керамічними виробами. Для цього варто спочатку розглянути уважно кожен натуральний керамічний виріб, або його макет, ілюстрацію, які є в групі, методкабінеті дитячого садка. У відповідності із змістом роботи на конкретний день із даної наочності створювали розвивальне предметне середовище в групі, дотримуючись позиції взаємодії, активності, самостійності, креативності і творчості; принципу «емоційності середовища», індивідуальної комфортності й емоційного благополуччя кожної дитини і дорослого.

На першому занятті по ознайомленню з художньою керамікою на тему: «У світі художньої кераміки» даємо узагальнені поняття про побутову культуру наших предків. Розглядання художньої кераміки супроводжуємо доступними цікавими поясненнями, творчими завданнями, порівняннями (українського національного посуду із сучасним). Ми підготували емоційно насичену розповідь «екскурсовода» про давню художню кераміку, виготовлення її у минулому, про глину - основний матеріал даного ремесла. Наприклад: Здавна люди вважали глину, як і землю, матір'ю-годувальницею, джерелом сили і здоров'я. Глина в Україні наділялася магічними, цілющими властивостями. Тому в народі говорили: «Коли об глину потрешся, того й наберешся». З природою кам'яного вугілля ототожнювалась природа гончарної глини. Вважалося, що вона «росте», а тому на вибраних місцях невдовзі наростає знову. Вона може залягати цілими пластами або у вигляді

окремих гнізд, тоді говорили, що вона «росте стовпами». Глину треба було знайти, тому що вона була не скрізь. Спеціальна гончарна глина повинна бути певної якості, ні тонка «пісна», ні жирна масна. Копати глину було важко, адже необхідно приготувати колодязь (яму), потім накладати її в посудину, що називалась по-різному в різних регіонах (цебро, ночовочки), і мотузкою витягати на поверхню, вантажити на воза і везти додому. В народному календарі існували дні, коли заборонялось її копати. Традиційна пора копання глини - з пізньої осені до ранньої весни. Вважалося, що земля взимку накопичує в собі життєдайну силу для прийдешнього року [44, 156].

Розглядаючи гончарні вироби, вихователі та батьки можуть розказати дітям про клопітку працю гончара. Великий круг обертається, як маленький всевіт, його рухає гончар ногами, штовхаючи справа наліво. У цей час на маленькому крузі з грудки глини він робить виріб. Його рухи розмірені, неквапливі, він відчуває глину. Користується гончар простим, але цікавим інструментом. Наприклад, ножиком. Він виготовляється з дерева, а складається ніби з двох геометричних фігур: прямокутника і трикутника. Посередині прямокутника - дірочка, куди вставляється палець, так гончар тримає свій інструмент. За допомогою ножика гончар робить вироби однакової товщини по всій поверхні. А щоб зняти з круга виріб, він користується міцною ниточкою чи тоненькою дротинкою, нею зрізає виріб близько біля круга, тоді дно буде рівне і гладеньке. А щоб сам виріб був гладеньким, на нього хлюпає злегка водою в ході роботи [44, 157].

З різних джерел ми підібрали цікавий матеріал. Як зразок розповіді про працю гончара, ми взяли твір В. Рисцова «Гончарі» (Додаток К).

Для ознайомлення з керамічними виробами ми організували уявну екскурсію до краєзнавчого музею, а пізніше підготувати спеціальну виставку в групі. Ми розповіли дітям звідкіля походить дзвінке слово - кераміка. (Від грецького «керамос» - глина). Діти порівнюють вироби з глини витонченої обробки (фарфор, фаянс) і грубої (цеглу, черепицю, горшки), розташовують вироби за призначенням: посуд, художні вироби, будівельний матеріал

(цегла, кахель, облицювальна плитка). Навчаючи дітей читати орнамент, знадобилася наступна інформація. «Колись давно люди на посуді зображали різні уявлення про світ, ці зображення були тісно пов'язані з працею землероба. Хвилясті лінії, наприклад, - це знак води, прямі лінії - умовне зображення землі, крапки або косі лінії - дощ, спіральні - хід сонця на небі, круг, розетка - символи сонця та місяця» [44, 157].

Ми ставили дітей в ситуацію, де дитина постійно розмірковує: «А що, якщо?», «Чому?», «Навіщо?». Памятаємо основний принцип ТРВЗ: «Пізнай-оціни-зміни».

I етап Б) В даному етапі потрібно сформулювати уявлення про різні види українського народного декоративно-прикладного мистецтва, про їх регіональні особливості, що проявляються у кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та оздоблення. Ми самі володіємо інформацією про художню кераміку своєї місцевості, Полтавщини. В цьому допомогли старожили, працівники музею, художні твори, наочний матеріал та відвідання художнього салону.

Орієнтовні вироби для ліплення: куманець, плесканець, кухлик, ваза, горнятка-двійнятка, горщик, опішнянські баришні, казкові герої.

Тематичне планування охоплює декілька занять з одного розділу, або різних розділів на протязі певного часу:

«При гончарному крузі » (кераміка та її виготовлення, способи оздоблення, регіональні особливості тощо),

«Край диво-майстрів » (знайомство та зустріч з народними умільцями).

Заняття по ознайомленню дітей із соціумом ми провели у формі уявної подорожі на «виставку посуду», який виготовляються в Україні. Продумали зміст мистецтвознавчої розповіді про різні види художньої кераміки; про народні ремесла з демонструванням взірців різноманітних виробів. Велику увагу ми приділяємо збагаченню, уточненню, активізації, закріпленню лексики. Наприклад, на глиняному посуді розрізняємо такі частини, як тулуб,

шийка, носик, ручка. Показуємо дітям, як «горщики співають». На завершення подорожі, діти описали посуд, де виділили його будову.

Після розглядання керамічних виробів використали ілюстративні набори з серій «Перлини народного мистецтва» та «Художні промисли України». Помістили їх у куточку самостійної художньої діяльності, і діти, під нашим керівництвом, вправляються у виділенні структури посуду, читанні орнаментів, розписі площинних форм.

Специфіка нашої роботи полягає в тому, щоб навчити дитину помічати характерні ознаки художньої кераміки, зіставляти слово і предмет, усвідомлювати словесні позначення предмета та його властивості. Наприклад, характерною особливістю опішнянського посуду є квітковий орнамент: жовті соняхи, квітучі мальви, грони винограду.

I етап B). Для даного етапу визначальним є те, що дітям розповідаємо про деякі окремі види народних ремесел, центри гончарного виробництва Полтавщини, майстрів гончарства, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів.

В нашому випадку, ми даємо знання про Опішнянську художню кераміку. Велику роль для активізації пізнавальної діяльності щодо Опішнянської художньої кераміки принесли віртуальні зустрічі з народними умільцями, розповіді майстрів про їхнє ремесло (відеофільм), спостереження дітей за виготовленням виробів (відеофільм), навчання їх деяким умінням та навичкам.

У II половину дня, поки діти спали, у зручному куточку виставили декілька видів опішнянського посуду і поспостерігали, чи зацікавлюються ними діти. Діти зацікавились, підійшли до нього, один одному ставлять запитання і з запитаннями звернулись до мене. Тоді я сіла біля посуду, разом з дітьми розпочала його розглядати, з підходом дітей почала розмову. Більше в мовленні використовували проблемні запитання: Як? Чому? Навіщо? Яким чином?

Запитаннями спонукала дитину подумати над відповіддю, пояснюючи

щось, будувати власне висловлювання. Наприклад, розглядаючи посуд ми даємо завдання: «Знайдіть не менше трьох ознак, які характеризують вазу, як різновид опішнянської кераміки».

«Сьогодні у нас день Опішнянської кераміки. Роздивіться посуд, який я виставила і скажіть, чи правильно я підбрала посуд?» - метод синектики: встановлення аналогій по кольору, формі.

«Якби посуд міг заговорити, що б він про себе розповів?»

Мозковий штурм був спрямований на вирішення дитячих проблем з технології: постановка проблеми (завдання), висування (генерування) ідей, аналіз ідей і прийняття рішення по використанню кращої ідеї. Діти вирішували проблеми: як випікати посуд керамічний, щоб він не потріскався, як дістати глину, що лежить глибоко в землі, щоб не побити кераміку під час перевезення, щоб не розбити посуд на прогулянці.

На II етапі ми використовували методи: розповідь, читання, вивчення напам'ять, бесіди.

У роботі з дітьми рекомендуємо широко використовувати вірші про художню кераміку, пісні, легенди, прислів'я, приказки, вчити складати загадки, казки, бесіди, розповіді, словесні дидактичні ігри.

Художня література дітям дає зрозуміти те, що їм найважче усвідомити: внутрішній світ людини, її почуття, які формуються під час виготовлення художньої кераміки.

Ми говоримо про посуд, використовуючи легенди, приказки, загадки, вірші. Розучуємо напам'ять вірші, читаємо оповідання про художню кераміку, малі жанри фольклору (Додаток Л).

Таким чином ми «висвітлюємо» образ з різноманітних сторін , даємо про нього цікаве і широке уявлення. Художнє слово дає можливість дитині більш глибоко пережити образ, виразно передати свої враження від побаченого, стимулює до пошуку зображувальних засобів для втілення образних характеристик предмета в своїй роботі, допомагає розповісти про зображене, оцінити свою роботу і роботу ровесників.

Тут ми використовуємо символічну аналогію – де діти пишуть один одному шифровані записки, сюжети казок у вигляді графічних символів, використовують карти Проша, «Казки-кальки» для створення нових казок; словесна аналогія розвиває у дітей вміння знаходити прихований зміст казки, оповідання, вірші за незрозумілими словами

Музика впливає на краще розуміння зображуваного. Впливаючи на емоції, вона допомагає розвитку уяви дитини, виникнення образів-уявлень, фантазії, формує здатність міркувати, переживати.

У процесі роботи використовуємо загальноприйняті прийоми словникової роботи (запитання, пояснення, вправління, повторення та ін.), а також прийоми роботи з художніми творами. Одним з таких прийомів - знайти вислів в літературному тексті та його аналіз. Крім того для пояснення слів використовуємо словотворчий аналіз: «Яке маленьке слово заховалося у слові куманець? Як пояснити значення цього слова?» Тут має місце морфологічний аналіз.

Доступний дошкільникам метод особистої аналогії (перетворення людини в будь – який об'єкт)- входження в образ будь-якого предмета, об'єкта, його поживлення і передача думок, почуттів, бажань (я - макітра, я - горщик). Стань так, щоб був схожим на глечик, горшок тощо.

Важливим прийомом був добір синонімів, який допомагав дітям краще усвідомити лексичне значення словосполучення, знайти місце цього виразу в певній лексичній групі. Це вправа «Скажи інакше».

III етап роботи завершується пізнанням дійсності практичними діями - в ігрових, трудових, образотворчих, рухових та інших видах діяльності дітей.

Системний аналіз дозволяє дітям побачити світ у взаємозв'язку і взаємозалежності, підсилює інтерес до пізнання, через дидактичні ігри та вправи («Прикрась тарілку», «Посуд у бабусі» тощо).

На заняттях з образотворчої діяльності підібрали вироби опішнянського посуду: куманець, плесканець, кухлик, ваза, горнятка-двійнятка, горщик, миски, глечик, діжа тощо.

На заняттях з розвитку мовлення будуючи розповідь про предмети посуду стимулювали дітей такими словами: «Поясніть...», «Розкажіть...», «А ще що засвідчує?»

Ми не поспішали, а давали змогу всім висловитися. Ще важливо, що впродовж заняття привертали увагу до навчального матеріалу, підтримували інтерес, зацікавлювали, включали дитину в цілеспрямовану діяльність, якщо інтерес пропадав, то зупиняли заняття. Ми раділи любому прову творчості: по новому сказано про предмет, дію, по новому застосування предмета.

Морфологічний аналіз дозволяв створити новий об'єкт, предмет посуду, казку, небилиці із знайомих елементів. Виникали нові персонажі мультфільмів, герої казок, що стали учасниками дитячих діафільмів, ігор, театралізованих постановок. Діти придумували описові розповіді з використанням образних виразів і фольклору; сюжетні розповіді; творчі розповіді, розповіді з власного досвіду.

Метод контрольних питань був спрямований на удосконалення предмета (кухля, миски) та вирішення проблемних завдань в творах («Гончарі», «Гончарний круг», «Горнята - двійнята»).

Використовуючи метод фокальних об'єктів, ми активізували творчу уяву дітей. На питання дітей «Що таке чарівна макітра?», пропонували гру «Фокус». Діти переносили властивості з одного предмета на інший, тобто новий об'єкт (макітра світиться, говорить, стрибає, виблискує, співає).

Нові предмети і образи, виникаючи в голові дитини, підштовхували її до створення незвичайного сюжету казки. Оригінальні вірші і казки вносилися в зошит колективної дитячої творчості.

Ми використовували дидактичні ігри, вправи, творчі завдання спрямовані на формування у дитини потреби у знаннях, цікавості до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок, на формування творчої активності дошкільників. Для цього ми підібрали такі дидактичні ігри та вправи: «Що з чого зроблено?», «Вгадай вид народного ремесла», «Розкажи про виріб, що тобі найбільше сподобався», «Який

візерунок найкращий?», «Де знаходив майстер кольори та візерунки?», «Знайди знайомі рослинні елементи у візерунках», «Що нагадують ці ягоди?», «Чиї це пелюсточки і листочки?», «Відшукай геометричні фігури в орнаментах» тощо (Додаток М).

Діти порівнюють, групують художню кераміку, досліджують за характерними ознаками, а також творчо узагальнюють свої знання, зіставляють задум з його реалізацією, за необхідністю – вносять можливі корективи, проявляють мовленнєву активність.

Найбільш потребам розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку відповідають пізнавальні ігри. Головна їх особливість полягає в тому, що пізнавальні завдання приховані. Коли дитина грається, вона не думає про навчання. Захоплюють дітей ігри з картинками, загадками, ребусами, кросвордами, ігри-вікторини, логічні ігри, задачі.

Створена грою творча навчальна атмосфера задовольняє вікові потреби дошкільників у пізнавальній активності, максимально розкриває їхню обдарованість, інтелектуальний розвиток. Самостійність, активність, ініціатива в процесі ігор сприяють розвитку творчої уяви, активності.

Таким чином, процес формування творчої активності за допомогою дидактичної гри зумовлений зростанням активності самої дитини, посиленням зацікавленості, проявом її інтересу до пізнання, творення.

Продумали ми практичні дії з керамічним посудом в ігрових, трудових, образотворчих, рухових та інших видах діяльності дітей.

Наприклад: помічник вихователя виходить із макітрою для одержання сніданку, а ми пропонуємо відгадати дітям, що вони будуть снідати:

Ми в окропі кипіли,
Велику муку терпіли,
Хоч усі нас хвалять –
Та не всі нас варять (*вареники*).

Після відгадки, ми з'ясуємо, чому ж усі хвалять, та не всі варять? Не всі варять вапреники, тому що вареники – національна страва українців.

Тут ми використовували метод вирішення проблемних завдань на кмітливість з метою формування у дітей вміння виходити з проблемної ситуації з найменшими витратами ресурсів (треба розділити три посуд - монетки між чотирма дівчатками,

Тут ми пригадуємо гостинне запрошення дорослих:

Смакуйте, смакуйте просим щиро,

Вареники наші з сиром,

Вареники у сметані,

Смакуйте, смакуйте варники непогані,

Смачного Вам!

Після сніданку ми в індивідуальній бесіді уточнювали, з чим вареники варять вдома, з чим їли в дитячому садку.

В іграшковому куточку ми виставляємо посуд для дітей – «монетки». Розповідаємо дітям, чому його так назвали: «Коли гончарі їздили продавати посуд, то брали багато дрібного посуду, ним ущільнювали на возі великий посуд, щоб не торохтів, не побився. На базарі обмінювали посуд на різний товар. Якщо товар був дорожчий, ніж посуд, то на здачу давали ще і «монетку» - дитячий посуд. Це було одночасно і дарунком для дітей з базару».

Значущість появи гончара на селі опосередковано відображалась і в дитячих іграх. Діти охоче розігравали сцени приїзду ремісника, купівлі-продажу посуду, наслідували дії власника глиняного краму. Ось як лаконічно дитячу гру (наслідування приїзду гончаря з горшками) описав Микола Номис: «По горшки, по горшки (так гончарі кричали)!

Купіть горщик... Не треба свистун (з діркою б то!).

Зробіть візок, запряжіть «конячку», хай складають діти «монетки» і їдуть на базар, продають за мірку чи півтори «зерна», «борошна», «круп» тощо, якими може бути звичайний пісок.

Для ліплення готували глину разом з дітьми. Старші дошкільники можуть, наприклад, допомагати місити глину. Тут же доцільно розказати, як гончарі раніше місили її.

Розповідь про те, як гончарі раніше місили її. Добуту глину не використовували відразу. Вона повинна «літувати», тобто витримуватися цілий рік на відкритому повітрі. За цей час її поливали дощі, покривав сніг, обдували вітри. Все це було на користь глині. Різні домішки-листочки, корінці, камінці перегнивали, вимивались. Потім глину сушили, розбивали на дрібні шматочки, дробили, пересіювали на решеті і, насамкінець, розбавляючи водою, замішували її, як тісто. Місили ногами, часто цілою родиною, багато годин, знову старанно промацували руками, викидали камінці, корінці. Качаючи глину, розривали, з'єднували, вимішували так, щоб у ній не залишилося жодного пухирця повітря. І тільки тоді, коли глиняне тісто легко відставало від рук, глину ділили на однакові грудочки, різних розмірів, залежно від того, що будуть ліпити [44, 156].

Планували і провели серію занять з малювання, ліплення, аплікації на тему : «Опішнянський посуд».

Для розвитку гнучкості і оригінальності творчої уяви ми враховували рекомендації американського дослідник Т. Бьюзена, який пропонував три способи.

Перший. Розглядати все з різних точок зору, тобто подивитися на світ очима іншого.

Другий. Знаходити постійно нові взаємозв'язки. (Зв'язок між глиною і керамікою, керамікою і автомобілем, автомобілем і морем.

Третій. «Все - навпаки» для пошуку нових комбінацій за допомогою звернення, тобто розгляд протилежності об'єкта або процесу.

Для формування творчої активності старших дошкільників ми використовували методи активізації дитячої творчості: метод проб і помилок, морфологічного аналізу, метод контрольних питань, метод фокальних об'єктів, мозкового штурму, синектики, метод снігової кулі, метод золотої

рибки, кмітливість тощо, адаптуючи їх до дітей дошкільного віку.

Систему роботи з формування творчої активності під час ознайомлення з художньою керамікою ми узагальнили в (Таблиця 2.2).

Під час проведення занять використовували різноманітні методи та прийоми навчання: ігри та вправи на розвиток уяви, етюди, вільне і тематичне фантазування, образотворча діяльність, психогімнастика, рольове програвання ситуацій, пантоміма, ігри та вправи на розвиток емпатії тощо.

Для нас було важливо, щоб кожне заняття мало чітку структуру, яка позитивно виплаває на систематизацію та послідовність роботи дітей. Ми виділили такі структурні елементи заняття :

1. Вітання, яке дозволяє об'єднати дітей, створити атмосферу групової довіри. Ритуал вітання кожного разу був різним, оскільки діти самі визначали, яким чином вони б хотіли привітатися.

2. Рефлексія попереднього заняття дозволяє пригадати пройдений матеріал, оцінити важливість його використання в житті і пов'язати з поточним.

3. Головний зміст заняття включає в себе розглядання предметів художньої кераміки (вцілому, будову, призначення), на основі яких дітям пропонуються різні види вправ та завдань, які спрямовані на підвищення рівня розвитку творчої уяви.

4. Оцінка заняття дітьми (що сподобалось, а що ні, що було добре, а що погано, чому це важливо, навіщо це робили).

5. Прощання дозволяє об'єднувати дітей, створювати атмосферу групової довіри. Ритуал прощання кожного разу був різним і визначеним самими дітьми.

Наприклад, під час ознайомлення дітей з кухлем, можна запропонувати:

Описати за уявою образ кухля

Уявити, що буде потім.

Зобразити мімікою та жестами дітей.

Розіграти етюд з кухлем.

Уявити себе кухлем і передати його думки і почуття.

Назвати якнайбільше слів для опису кухля.

Придумати казку про кухлик .

Намалювати його.

Придумати чарівний кухоль із чогось.

Запропонувати пограти в гру “Уявіть собі”.

Діти уявно опинилися в країні чудес, їхнє завдання полягало у тому, що вони мали придумати чарівний кухлик із чогось, а потім його намалювати. Так, наприклад, Софія відповіла: «У моїй країні чудес кухоль із шоколаду. Я хочу, щоб всі люди були добрими і не сварилися».

Формувати творчу активність дітей старшого дошкільного віку ми намагалися в умовах розвиваючого навчання.

Вагому допомогу в реалізації завдання надавали батьки.

Для того щоб робота по ознайомленню дітей із опішнянським посудом була повнішою, ми залучали до неї і батьків своїх вихованців. Для них організовували демонстрацію дитячих робіт, розміщували цікаву інформацію у батьківському куточку . Пропонували батькам разом із дітьми відвідувати виставки народних майстрів, експозиції декоративно-ужиткових виробів у художньому салоні міста. Батьки із задоволенням відвідують народознавчий музей у закладі, поповнюють його новими експонатами, беруть участь у святах та розвагах. Для батьків проводили не просто день відкритих дверей із теми, а доступ до занять став відкритим на весь час перебування дитини в дитячому саду, інформацію про дитину батьки отримували індивідуально, вони могли спостерігати за творчими проявами своєї дитини: знайомились із змістом портфоліо дитячих малюнків, віршів і казок, придуманих дітьми, фотографій з виставок дитячих робіт, брали участь у спільних заняттях з дітьми. Члени родини користувались розробленими для батьків картотеками ігор на розвиток творчої уяви,

пізнавальної, творчої активності, ігри для творчого самоствердження, ігри пов'язані з художньою керамікою.

На батьківські збори підібрали літературу, присвячену темі, підготували виставку наочності.

Спілкуючись з дітьми, батьки почали більше проявляти зацікавленість до всього, чого навчають дітей у закладі дошкільної освіти, підтримують, заохочують, прищеплюють любов до Батьківщини, розвивають інтерес до художньої кераміки.

Впродовж формувального експерименту реалізували визначені педагогічні умови, які сприяють формуванню творчої активності старших дошкільників.

На формувальному етапі експерименту велике місце зайняла індивідуальна робота з дітьми, у якій ми хотіли показати свою доброзичливість, зацікавленість у розвитку творчих здібностей дитини. На заняттях проявлявся емоційно-позитивний настрій вихователя, захопленість, вміння до імпровізацій, гнучкого і швидкого реагування на будь-які пропозиції дітей багато в чому вплинули на партнерські взаємини та співробітництво з дітьми.

Види дитячої діяльності змінювалися, витікаючи одна з одної, спираючись на досвід, інтереси дітей і їх можливості. Відсутність критичних і жорстких оцінок вихователя сприяли становленню партнерських відносин з дітьми.

В ході експерименту здійснювали особистісно-орієнтований підхід до дітей, застосовували різні форми організації творчої діяльності: парну, підгрупову взаємодію, «роботу в командах», індивідуальну роботу, підбирали нетрадиційні матеріали, методи та методики, що стимулюють творчу активність під час ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з художньою керамікою у відповідності із розробленим алгоритмом системи роботи.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Після вичерпної роботи з дітьми, з метою оцінки результатів апробації педагогічних умов формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку, системи розробленої та проведеної роботи, здійснене контрольне діагностичне дослідження. Контрольний експеримент проводився за методикою констатувального експерименту, результати висвітлено (Таблиця 2.3.1).

Таблиця 2.3.1

Порівняння рівнів творчої активності у дошкільників (%)

Етапи експерименту	Групи	Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький
Констатувальний	ЕГ	10	20	40	30
	КГ	10	30	40	20
Контрольний	ЕГ	20	40	30	10
	КГ	10	40	35	15

Результати дослідження формуванню творчої активності дошкільників засобом художньої кераміки показали, що високих результатів досягли 20% дітей експериментальної групи, (що на 10% вищі) та 10% контрольної групи (не змінились). До дітей з достатнім розвитком творчої активності віднесено 40% експериментальної групи (що на 20% вищі) та 40% контрольної групи(що на 10% вищі); на середньому рівні виявились 30% експериментальної (що на 10% менше) і 35% контрольної груп(що на 5% нижче). Щодо низького рівня, то його засвідчили 10% експериментальної (що на 20% менше) і 15% контрольної груп дітей (що на 5% менше)

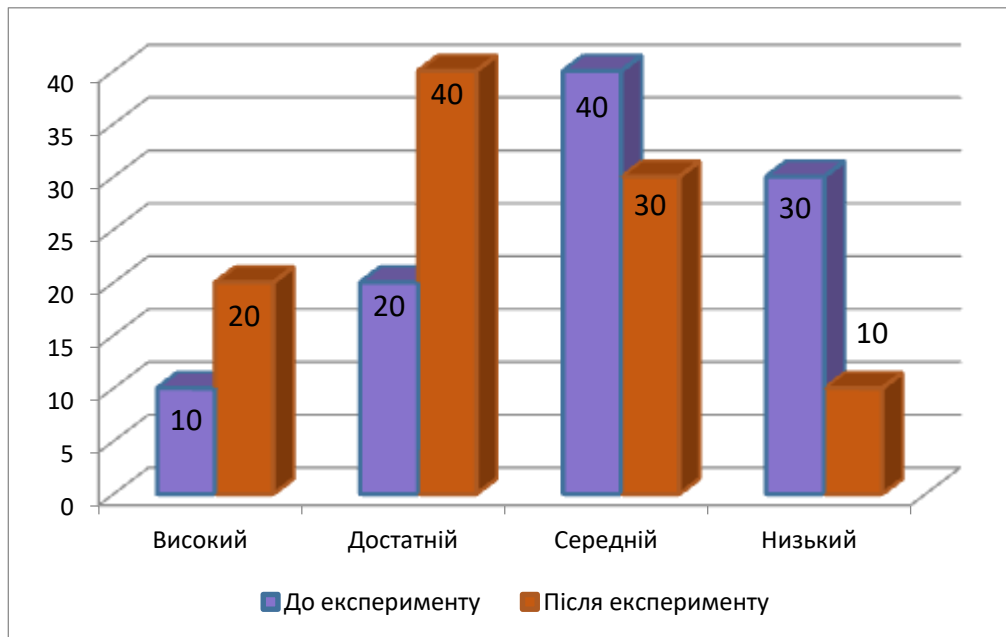

Рис. 2.3.1. Співвідношення рівнів сформованості творчої активності дошкільників експериментальної групи на констатувальному і контрольному етапах експерименту

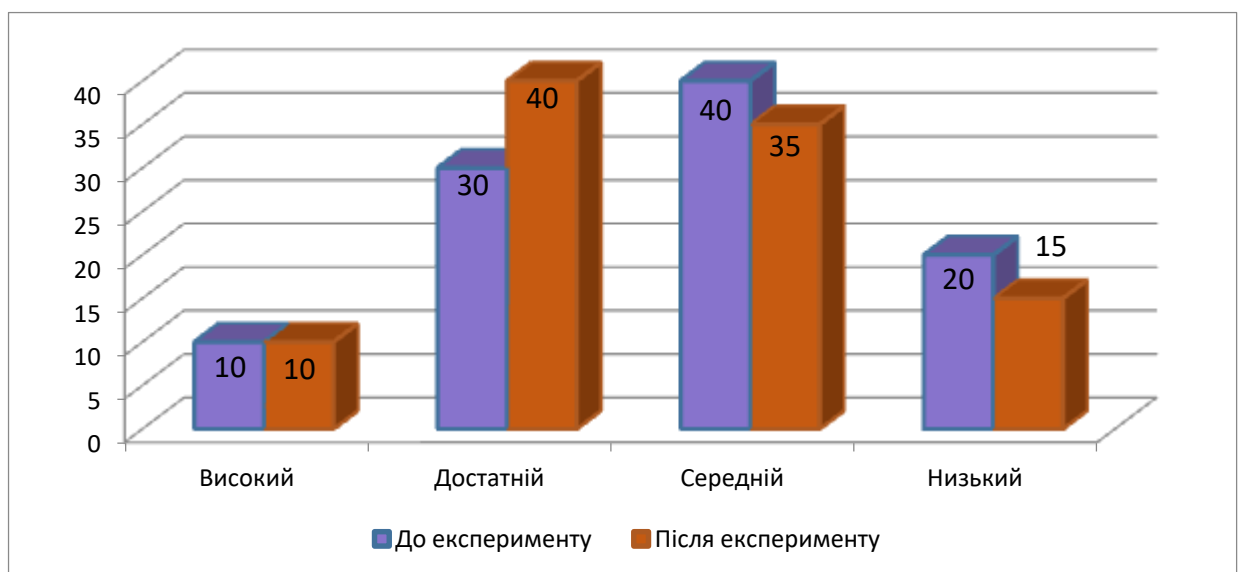

Рис. 2.3.2. Співвідношення рівнів сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку контрольної групи на констатувальному і контрольному етапах експерименту

За результатами контрольного дослідження ми бачимо, що в контрольній групі за період проведення дослідження майже не простежуються зміни в рівні сформованості творчої активності.

На відміну від контрольної групи, діти експериментальної групи мають кращі показники (Рис. 2.3.1): високий рівень виріс на 10%, достатній – на 20%, середній рівень знизився на 10%, низький – на 20% .

Отже, ми бачимо, що в результаті проведеної нами роботи кількість дітей з достатнім та високим рівнем сформованості творчої активності збільшилась за рахунок зниження кількості дітей, що мали низький та середній рівень сформованості творчої активності.

Робота дала позитивні результати. Значно підвищився рівень творчої активності і зменшилася кількість дітей з низьким рівнем. Контрольний експеримент показав, що у дошкільників значно виріс рівень знань про художню кераміку, а головне - знання стали усвідомленими. Діти намагалися не лише назвати предмет художньої кераміки, але і розповісти про нього, придумати розповідь про посуд майбутнього для космосу, для мандрівок, прогулянок. Ми переконалися, що вихователі стали більше уваги приділяти даній проблемі.

Отже, ми переконані, що така система роботи ефективна при умові побудови роботи на принципі від простого до складного, від живого споглядання до абстрактного мислення, якщо забезпечити визначені педагогічні умови організації освітнього процесу, Цілеспрямованому розвитку творчої активності дошкільників сприяє різноманітність форм організації творчої, пізнавальної діяльності на заняттях та в повсякденному житті.

Ці уміння не тільки виконують інформаційну функцію, а також допоможуть дізнатися більше про свій рідний край, виховувати бажання охороняти і збагачувати його красу, розвиватимуть пізнавальну та творчу активність дошкільників.

Ми побачили, що однакові результати розвитку уяви, творчої і пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Можемо зробити висновок, що творча активність залежить від рівня розвитку у дитини творчої уяви, пізнавальної активності.

Отже, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої системи роботи по формуванню творчої активності дошкільників засобом художньої кераміки. Ми переконалися, що творча спрямованість виховних впливів на дітей художньої кераміки значною мірою зумовлена компетентністю та творчою діяльністю самого вихователя.

Висновки до розділу II

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми дослідження ми визначили педагогічний інструментарій цілеспрямованого формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Визначили критерії та рівні формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку. За допомогою відповідних методів і методик, що сприяють виявленню і уточненню ступеня вираженості критеріальних показників творчої активності старших дошкільників, розглянули прояв кожного критерія. Дослідили рівень формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку. Результати констатувального експерименту засвідчили необхідність проведення спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на покращення результатів формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Враховуючи результати констатувального експерименту розробили зміст формувального етапу педагогічного дослідження. Формувальний експеримент спрямований на формування і розвиток творчої активності дітей під час ознайомлення із видом художньої кераміки опішнянським посудом за допомогою методів активізації дитячої творчості.

Ознайомлюючи дітей старшої експериментальної групи з опішнянським посудом, ми дотримувались принципів гуманізму та педагогічного оптимізму, об'єктивності, науковості та доступності, принцип системності та систематичності, принцип індивідуального і особливого підходу, принцип відповідності сучасності тощо.

Ми здійснювали підбір і модифікацію методів активізації творчої активності дошкільника. Поєднали систему роботи по ознайомленню з художньою керамікою з методами активізації творчої активності дошкільника.

Науково обґрунтували та апробували психолого - педагогічні умови формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом опішнянського посуду.

Розроблена система роботи сприяла оновленню змісту і форм організації освітнього процесу з формування творчої активності в старшій групі закладу дошкільної освіти. Діяльність дітей в умовах створеного нами розвивального середовища мала інноваційний характер.

Результати контрольного експерименту засвідчили, що у дітей експериментальної групи значно підвищився рівень творчої активності та значно виріс рівень знань про художню кераміку.

Високі показники сформованості творчої активності старших дошкільників на завершальному етапі експерименту продемонстрували ефективність запропонованої нами авторської педагогічної технології.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі на тему: «Формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з художньою керамікою» наведено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання проблеми формування творчої активності дошкільників засобами художньої кераміки. Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Вивчивши і проаналізувавши психолого-педагогічну літературу можна зробити висновок, що у наш час все більше вчених в Україні схиляються до думки, що саме вирішення завдань формування творчої особистості, яка повинна вносити прогресивні зміни до суспільного життя, призведе до соціальних змін в суспільстві. Основою творчого підходу до життя є гармонійний розвиток особистості, формування ціннісного ставлення до краси, загальної культури. Своєрідним індикатором рівня культури суспільства загалом та особистості зокрема є мистецтво. На формування у дитини творчих здібностей, якостей, компетентності впливають мистецькі види діяльності. Надмірний інформаційний прогрес призводить до значних прогалин у краєзнавчому напрямку виховання дітей. Суспільний та педагогічний досвід показує, що сьогодні назріла необхідність включення у освітній процес дієвої системи ознайомлення дітей з народним декоративно – вжитковим мистецтвом, зокрема художньою керамікою, в умовах сімейного і суспільного виховання, що сприятиме формуванню особистісної компетентності дошкільника.

Беручи за основу завдання, які сьогодні стоять перед сучасним суспільством, освітою і родиною, неоціненне значення художньої кераміки вбачаємо в тому, що вона є поліфункціональним джерелом формування соціально – громадянської та мистецько – творчої компетентностей дошкільників. У зв'язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набуває залучення дітей до творчої діяльності, створення необхідних умов для формування творчої активності дошкільників. Творчість передбачає відмову від авторитарності, регламентації, примусу,

заорганізованості і контролю дитячої діяльності. Творчість розглядається вченими як людська діяльність вищого рівня у процесі пізнання і перетворення навколишнього природного та соціального світу, в результаті чого змінюється й сама людина, вона стає творчою особистістю. Будь-який образ, створений уявою, будується з елементів, узятих із дійсності й утримуваних в попередньому досвіді людини. Творчість виникає в діяльності і в процесі вільного співробітництва дітей і дорослих. У процесі творчої діяльності формується творча активність. Саме на ці ідеї ми спиралися при розробці педагогічних умов формування творчої активності старших дошкільників.

2. Аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що творча активність розглядається вченими в філософському, психологічному, педагогічному, психофізіологічному аспектах з використанням різних підходів до змісту і способів її розвитку у дітей старшого дошкільного віку. Ми використовуємо визначення поняття «творчої активності дошкільника», яка виявляється в стійкості пізнавальних інтересів, прагненні до оволодіння новими знаннями, способами творчих дій в сприйнятті, осмисленні і перетворенні навколишнього світу, мобілізації вольових зусиль на досягнення мети творчості, задоволення та захоплення творчим процесом. Базовий компонент дошкільної освіти зміщує акцент з активності дорослого на активність самої дитини. Проблема творчої активності дитини – одна з найактуальніших у теорії психологічної науки та у практиці закладів дошкільної освіти, оскільки активність є необхідною умовою формування розумових якостей дітей дошкільників, їхньої самостійності, ініціативності. Особистість активна, яка прагне до самостійних дій, до певної незалежності, до творчої ініціативи. Важливо забезпечувати природну потребу дитини у нових враженнях, розширенні життєвого простору.

3. Огляд психолого – педагогічної літератури, періодичної фахової преси показав, що незважаючи на глибоке вивчення окремих аспектів творчої активності дошкільників, застосування художньої кераміки, як засобу

розвитку творчої активності дітей дошкільного віку, спеціально не вивчалось.

Визначили критерії та рівні формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку. Можливість і актуальність формування творчої активності старших дошкільників зумовлена тим, що продукт мислення дитини розглядався нами як засіб перетворення оточуючої дійсності.

За допомогою відповідних методів і методик, що сприяють виявленню і уточненню ступеня вираженості критеріальних показників творчої активності старших дошкільників, розглянули прояв кожного критерія.

Саме в продуктах дитячої творчості проявляються винахідливості, оригінальності, захопленість змістом, ініціативність – основних критеріїв творчої активності

Дослідили рівень формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку. Встановили, що прояв творчої активності старших дошкільників тотожний рівню розвитку творчої уяви, рівню знань, рівню пізнавальної активності дошкільників, рівню словесної творчості.

Нашим завданням стало формування у дітей старшого дошкільного віку творчої активності в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Удосконалення системи роботи по розвитку творчої активності завжди пов'язане з пошуком нових способів розвитку творчої уяви, та нових способів та методів подачі нових знань.

Забезпечили психолого - педагогічні умови формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку. Оновили предметно - розвивальне середовище (велика ступінь невизначеності та варіативності), збагатили простими і привабливими керамічними виробами, забезпечивши їх різноманітність, доступність (розташування на «рівні очей» і «рук»), безпеку. Розроблене і запропоноване нами творчо-розвивальне середовище групи включало: студії «Опішнянської кераміки», пізнавально-дослідницької діяльності, літературно-мовної діяльності. Запропоноване нами творчо-розвиваюче середовище групи сприяло творчій самореалізації дітей.

Провели роботу з вихователями старших груп з метою підвищення фахової підготовки з даної проблеми, з батьками експериментальної групи.

Специфіка роботи по ознайомленню з художньою керамікою полягає в створенні дитиною художнього образу, що об'єктивно передбачає пізнання навколишнього світу. Художній образ — це не просто зображення якогось предмета, людини чи явища, а передача ставлення до нього, оцінка його позитивного чи негативного характеру, вчинку, зображення подиву чи прикрасі, радості чи смутку. Методи формування творчої активності готують дітей до цього.

Ми пропонуємо вихователям пройти з дітьми шлях, який забезпечує єдність сприймання і творення, озброює вміннями і навичками розуміти художній образ паралельно зі сприйманням його розвивати власну творчість.

Спільно з вихователями розробили систему роботи з дітьми експериментальної групи по ознайомленню з керамічним посудом на заняттях та в повсякденному житті з опорою на етапи роботи, та проведення дітей через всі змістові напрямки пізнання навколишнього світу, підібрали методи активізації творчої активності. Поєднали систему роботи по ознайомленню з художньою керамікою з методами активізації творчої активності дошкільника, прийомами забезпечення атмосфери психологічного комфорту, атмосфери зацікавленості та розвитку чуттєвого досвіду.

Спостереження за роботою вихователя показало професійний його ріст: старались забезпечити інтеграцію різних напрямів розвитку особистості дитини, вчили дітей способам пошуку істини, а не бути пасивним споживачем інформації; вони зробили процес навчання цікавим для дітей, невимушеним, не помітним та забезпечили активну пізнавальну та творчу діяльність кожного. Значне місце в їх діяльності займала індивідуальна робота з дітьми, в якій прагнули показати свою доброзичливість, зацікавленість у розвитку творчих здібностей, створюючи умови для розвитку індивідуальності, індивідуальної творчої активності кожної дитини.

Оцінювали зацікавленість батьків у розвитку творчої активності за критеріями: активна участь батьків у творчій діяльності дитини; оволодіння батьками методами розвитку творчості; організація спільної виставки дитячих робіт; емоційний відгук і підтримка творчої ініціативи дитини.

Ми відзначили позитивні зміни батьків до проблеми розвитку дитячої творчої активності, адже помітно зросла активність і бажання наблизитися до безпосередньої участі в освітньому процесі дитячого садка.

Аналіз результатів дослідження довів можливість цілеспрямованого формування творчої активності старших дошкільників засобом опішнянського посуду як виду художньої кераміки. Апробована нами педагогічна технологія формування творчої активності старших дошкільників базується на виділених психолого - педагогічних умовах, що визначають оновлення змісту в освітніх напрямках «Дитина у сіті мистецтва», «Дитина в соціумі», організацію творчої діяльності дошкільників з метою освоєння ними методами і прийомами творчої активності.

Під час дослідження ми виявили три важливі особливості творчої активності старших дошкільників під час ознайомлення з художньою керамікою: - від активності дитини залежить рівень творчої активності,

- коли з предметом опішнянського посуду дитина добре знайома, то виявляє до нього інтерес, проявляє більшу творчу активність,

- чим вищий рівень розвитку творчої уяви, рівень пізнавальної активності, тим вищі показники творчої активності дошкільника.

Сучасна система освіти надає вихователю можливість обирати серед безлічі інноваційних методик «свою» , по новому поглянути на звичні речі, на власний досвід. Розроблена система роботи допоможе вихователям цікавіше організувати роботу по ознайомденню дітей з художньою керамікою, дасть змогу поліпшити стан розвитку творчої активності у закладах дошкільної освіти.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ ТА БАТЬКАМ ПО ФОРМУВАННЮ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ХУДОЖНЬОЮ КЕРАМІКОЮ

Рекомендується сприяти формуванню системи знань вихователів, батьків про методику використання художньої кераміки для формування творчої активності дошкільників.

Рекомендується ознайомлюватися із зразками художньої кераміки, методами, які стимулюють творчу активність дітей. Обізнаність дорослого - запорука успішної роботи з дітьми.

Рекомендується сприяти забезпеченню інтеграції, взаємозв'язок різних видів діяльності (навчально-мовленнєвої, ігрової, театральної-ігрової, художньо-мовленнєвої, образотворчої).

Рекомендується ознайомлення з художньою керамікою проводити у відповідності із наступними етапами:

I етап. Безпосереднє ознайомлення дітей з художньою керамікою.

Три складники I етапу роботи:

А) дати узагальнені поняття про побутову культуру наших предків, художню кераміку;

Б) сформуванню уявлення про різні види художньої кераміки;

В) дати знання про Опішнянську художню кераміку, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів.

II етап: Закріпити та розширити знання дітей про опішнянський посуд, використавши розповідання, читання, вивчення напам'ять художніх творів, малих жанрів фольклору, бесіди.

III етап: спрямований на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок, формування пізнавальної та творчої активності дошкільника засобом дидактичної гри, вправи, творчих завдань, різними видами діяльності.

Рекомендується поєднувати систему роботи з ознайомлення з художньою керамікою з методами активізації творчої активності дошкільника.

Рекомендується знаходити слова підтримки для нових творчих починань дитини, уникати критики перших спроб - якими б вони невдалими не були.

Рекомендується встановити партнерські стосунки з дітьми, створювати позитивну атмосферу.

Рекомендується бути терплячими до дивних ідей, пояснювати допитливість, запитання й ідеї дитини. Намагайтесь відповідати на всі запитання, навіть якщо вони здаються дикими і абсурдними. Пояснюйте, що на багато запитань не завжди можна відповісти однозначно. Для цього потрібні час, терплячість.

Рекомендується частіше читати з дитиною казки та вірші, а після цього запропонуйте їй уявити себе героєм цієї казки або вірша.

Рекомендується створювати предметно розвивальне середовище (велика ступінь невизначеності та варіативності), збагачувати зміст керамічними виробами.

Рекомендується заохочувати дітей до творчої активності під час ознайомлення з художньою керамікою шляхом спонукання дітей до самостійного знаходження нового вираження, розвитку творчої уяви.

Рекомендується систематично, самостійно практично вирішувати творчі завдання в зоні потенційного розвитку кожної дитини.

Рекомендується використовувати в роботі з дітьми художні та музичні твори, які допоможуть дітям зануритися у чарівний світ мистецтва, творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Т. Піроженко та ін. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. №2
2. Біла І. Творчість як ціннісна потреба. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 10. С. 38-41.
3. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник за ред. А.М. Богуш. Друге видання, доповнене. Видавничий Дім «Слово», 2011.
4. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах: навч. посібник. Вища шк., 1993.
5. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4 - те вид., доопр. І доп. Х.: вид - во «Ранок», 2013.
6. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. 2- ге вид., переробл. і допов. Вища школа, 2002. 408 с.
7. Божович Л. І. Особистість і її формування в дитячому віці. 1968. 246 с.
8. Божович Л.І. Проблеми формування особистості. 1995.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови.: уклад. і головний редактор В.Т.Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2001.
10. Венгер Л. А. Психологія. 1986. С. 55
11. Ветлугина Н.А. Общие вопросы художественного творчества ребенка. Художественное творчество и ребенок. Под ред. Н.А.Ветлугиной. Педагогика, 1972. С. 9 - 48
12. Выготский Л.С. Воображение и творчество подростков. Собрание сочинений. Педагогика, 1984. Ст. 199
13. Виготський Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте. Просвещение. 1991. 33 с.*

14. Вікова психологія .За ред. Г.С. Костюка, Радянська школа, 1976. с. 143
15. Воспитание детей дошкольного возраста. Под ред. Л.Н. Прокопенко. Рад. школа, 1990.
16. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці. Монографія. Донецьк: ТОВ Лебедь, 2001. 218с.
17. Гавриш Н.В. Методика формування мовленнєвотворчої діяльності старших дошкільників на різних етапах навчання. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. Кол.монографія. За ред. Богуш А.М. Одеса: ГШЦ АПН України, 2001.
18. Гавриш Н.В. Світ крізь чарівні віконця . *Дошкільне виховання*. 2009. № 4. С.3-7.
19. Гавриш Н.В. Теоретичні засади проблеми дитячої творчості. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 4. С. 124-129.
20. Гавриш Н.В. Проблема взаємозв'язку словесної творчості дошкільників з різними видами художньої діяльності . *Наука і освіта*. 2001. № 1.С. 107-112.
21. Гавриш Н.В. Художнє слово і дитяче мовлення: методичний посібник для вихователів. 1999. 170с.
22. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С.21
23. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років.: наук. кер. проекту В.О.Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертутіна та інші; нак. Ред. Г.В. Беленька; Київ. 2020. 440 с.
24. Дудкевич Т. В. Дошкільна психологія.: навч. пос. Центр учбової літератури, 2007.
25. Эльконин Д.Б. Детская психология (развитие ребенка от рождения до семи лет) ,Учпедгиз, 1960. 328 с.
26. Закон України «Про дошкільну освіту». 2001. С. 3.
27. Калуська Л. В. Дивокрай. Вибрані дидактико – методичні

- матеріали у 2 - х книгах для працівників дошкільних закладів. Книга 1. Тернопіль. Мандрівець, 2007. 320 с.
28. Кириченко Н. Т., Науменко Т. І. Виховує мистецтво. Активізація творчості дошкільників засобами мистецтва: метод посібник. ІЗМН, 1998, 100с.
 29. Комарова Т.С. Изобразительное творчество в детском саду. Педагогика, 1990.
 30. Конституція України . Розділ1, стаття 10, ст. 5
 31. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Рад. шк., 1989.
 32. Котляр В.Ф. Изобразительная деятельность дошкольников. Рад. шк., 1986.
 33. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва. Методика художнього виховання дітей. Кондор, 2009. 200с.
 34. Крутій К. Л. Експериментальна робота в дошкільному закладі освіти: проблеми і досвід. Запоріжжя: 1999.
 35. Крутій К. Л. Планування роботи дошкільного закладу освіти: реалії та перспективи. Запоріжжя.1999.
 36. Кудрявцев В.Т. *Развитое детство и развивающее образование, культурно-исторический подход.-ч.1. Современное детство и инновации в дошкольном образовании.* Дубна: Изд-во РАО, 1997. 174 с.
 37. Кузин В.С. Вопросы изобразительного творчества. Просвещение, 1971.
 38. Кульчицька Е.И. *Сирень одаренности в саду творчества . Житомир: вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. 316 с.*
 39. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (Развитие ребенка от рождения до 17 лет): Учебное пособие. 5-е изд. изд-во УРАО, 1999.
 40. Лаврентьева Г.П., Титаренко Г.М. Практична психологія для вихователя. 1993. Вип.1.
 41. Леонтьев А.Н. *Проблемы развития психики.*Издательство МГУ,

1972. 575 с.

42. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського довкілля: у 3 – частинах. Ч.2: навч. пос. К.:Видавничий дім «Слово», 2010. 360с.
43. Лозинська Є.Ф. Українське народознавство дітям дошкільного віку: метод. посіб. Для дошкільн. Закл. Львів: Оріяна- Нова, 2008. 208 с.
44. Матюшкин А.М. *Концепция творческой одаренности. Вопросы психологии. 1989. №6. с.29-33*
45. Маркова Т. А., Запорожец Т. А. Основы дошкольной педагогики. 1980.
46. Мейлах В. С. Психология художественного творчества: Предмет и пути исследования. Наука, 1980. С. 5-23.
47. Мелик-Пашаев А.А. Педагогика искусства и творческие способности. Знание, 1981.
48. Моляко Б.О. Психологічна готовність до творчої праці. Знання, 1989.
49. Мухіна В. С. Психологія дошкільника. Просвещение, 1975
50. Мухіна В.С. Дитяча психологія.: За ред. Л.А. Венгера. Просвещение, 1985.
51. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посібник; 3-те вид., випр. Вища школа, 2004
52. Навчання і виховання шестирічних першокласників: 3б. ст.: Посібник для вчителів, студентів Упор. К. С. Прищепа. 1990. С. 4
53. Немов Р. С. Психология. Учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 1 Общие основы психологии 2- е изд., 1995.
54. Огієнко І. Українська культура. 1991. С. 240
55. Остапенко А. И. Формирование познавательной активности студентов в процессе их совместной учебной деятельности: Дис. канд. пед. наук 13.00.01 А. И. Остапенко. 1989. С. 26
56. Парамонова Л. А., Протасова Е. Ю. Дошкольное и начальное образование за рубежом. 2001.

57. Плануємо залюбки: Орієнтовні розробки тематичних циклів. Книга 2; упорядник Ю.С. Манилюк. Тернопіль: Мандрівець, 2007
58. Поддьякова Н.И. *Новий підхід к розвитку творчества у дошкільників* *Вопросы психологии*.1990. №1. С.16-20
59. Половіна О. *Дитина у світі мистецтва. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 3- 8.
60. Половіна О. *Освітній напрям «Дитина у світі мистецтва». Витяг із Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 9 - 15
61. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. «Академвидав», 2006. С.355.
62. Пономарев Я. А. Психология системно-комплексных исследований творчества. Психология процессов художественного творчества. Под ред. В.С.Мейлаха. 1980. С. 24-32.
63. Практическая психология: Учебно-методическое пособие. Под. Ред. доктора психологических наук, профессора С. В. Кондратьевой. Мн., 1997.
64. Психолог в детском дошкольном учреждении: Методические рекомендации к практической деятельности. Под ред. Т.В.Лаврентьевой. 1996.
65. Психологічна енциклопедія.: автор-упорядник О.М. Степанов. 2006.
66. Романець В.А. *Психология творчості*. К.: Либідь, 2001. 288с.
67. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании: Учебное пособие. 1996.
68. Савенков А.И. *Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкільников* *СПБ: Питер*, 2004. 272с.
69. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. 1995.
70. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. 1996.

71. Ступарик Б. М. Школі – національне виховання молоді (вибрані статті), Івано-Франківськ: Плай , 2005. 304 с.
72. Сухомлинський В .О. Як виховати справжню людину. 1990.
73. Терещенко І. *Долучаємо дітей до декоративно-прикладного мистецтва під час занять. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2017. № 10. С. 44-48*
74. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика : підручник, К. Слово, 2013.
75. Тихеева Е. И. Развитие речи детей. Просвещение, 1968.
76. Тяпулова М. *Прийоми розвитку творчого мислення дошкільників. Вихователь-методист дошкільного закладу 2017. № 10. С. 42-43*
77. Удіна О. *Діагностика самостійності дошкільників в образотворчій діяльності на матеріалі аплікації. Вихователь-методист дошкільного закладу 2010. № 4. С. 4-15*
78. Ушинський К.Д. Про народність у громадянському вихованні .Вибрані твори: В 2 - х т. Т.1.1983.
79. Флерина Е .А. Изобразительное творчество детей дошкольного возраста. Учпедгиз, 1956.
80. Цвар Н. *Чарівний світ образотворчого мистецтва: малюємо в нетрадиційних техніках. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2017. № 10. С. 49-55.*
81. Шевчук А. *Мистецька освіта дітям Традиції та інновації в оновленому БКДО. Дошкільне виховання. 2021. № 4. С. 20 – 23*
82. Шульга Л. *Розвиток творчих здібностей у дітей середнього дошкільного віку (на заняттях з малювання). Запоріжжя ТОВ ЛПС.ЛТД, 2001. 84 с.*
83. Шумилин А.Т. *Проблемы теории творчества. М.: Высшая школа. 1989.*
84. Якобсон П.Н. Психология художественного творчества. Знание, 1971.

85. Яценко Т. В. Психологія дитячої творчості. Кременчук : ПП «Бвтарг», 2019. 198 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кольори та візерунки, характерні для різних видів декоративного розпису

<i>Вид розпису</i>	<i>Колір</i>	<i>Візерунки</i>
<i>Опішнянський</i>	Гло - охра червона й світла, коричнево –червоний, білий. <i>Елементи</i> - зелений, сірий, синій.	<i>Мазки, крапки, кільця, лінії; гілки, «кривулька з накрупуванням», «сонечко».</i>
<i>Петриківський</i>	Гло — білий, рідше чорний, бордовий, охра, темно-зелений. <i>Елементи</i> — червоний, синій, жовтий.	<i>«Квітка-цибулька», листя, «кучерявка» з вигнутими пелюстками, крупні пластичні листочки, дрібні листочки, бутони на стеблі, «гребінчики», мазок-«зернятка», «горішки», тонкі прямі і дугоподібні лінії, травинки - «вусики», квіти, крапки.</i>
<i>Косівський</i>	Гло — жовтий, зелений, білий, коричневий. <i>Елементи</i> — темно-коричневий, жовтий, білий, синій.	<i>Мазки, трикутник, крапки, кільця, лінії, «підковка», «волове око», «кучері», «квіти».</i>
<i>Васильківський</i>	Гло — коричневий. <i>Елементи</i> — зелений, синій, червоний.	<i>Квіти, завитки, крапки, мазки.</i>
<i>Яворівський</i>	Гло — світло-коричневий. <i>Елементи</i> — червоний, зелений, жовтий, синій.	<i>Ягоди, плоди, вербові гілочки.</i>
<i>Гуцульський</i>	Гло — світло-кремовий. <i>Елементи</i> — темно-коричневий, голубувато –зелений.	<i>крапки, овали, квіткові розетки, фантастичні листки.</i>

Додаток Б**Анкета для вихователів.**

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
2. Стаж роботи.
3. Як часто Ви використовуєте художню кераміку з метою розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку?
а) дуже часто; б) рідко; в) майже не використовую.
4. Чи компетентні Ви в проблемі розвиток творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобом художньої кераміки?
а) так; б) ні; в) потребує консультації.
5. Чи потребуєте Ви допомоги для розширення знань про методику ознайомлення з художньою керамікою та методи діагностики та методи формування творчої активності дошкільників?
а) так; б) ні; в) потребує консультації.
6. Чи є у Вас підібрана художню кераміка для розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку?
а) так, б) ні.
7. Чи потрібно в закладі дошкільної освіти приділяти увагу розвитку творчої активності як необхідну рису, якість особистості для старших дошкільників?

Анкета для батьків

1. Чи зверталися Ви до вихователя з інформацією про відсутність творчої активності дитини ?

а) так; б) ні.

2. Чи мали від вихователів похвалу за належне формування творчої активності у своєї дитини;

а) так; б) ні.

3. Чи відвідували заходи, які були присвячені проблемі формування творчої активності дітей;

а) так; б) ні.

4. Чи є у вас вдома художня кераміка:

а) опішнянська кераміка; б) косівська; в) василівська кераміка.

5. Чи вважаєте Ви за потрібне знайомити дітей з художньою керамікою?

а) так; б) ні.

6. Чи цікавиться ваша дитина художньою керамікою?

а) так; б) ні.

7. Чи залучаєте Ви дітей до ознайомлення з художньою керамікою?

а) так; б) ні.

8. Проаналізуйте приклади ставлення своєї дитини до гарного керамічного посуду.

9. Чи допомагає Вам дитячий садок у задоволенні потреб у розвитку творчої активності дітей:

а) так; б) ні.

Анкета для вихователів

1. Що ви розумієте під поняттям «художня кераміка»?
2. Чи доцільно знайомити дошкільнят з нею?
3. Які види художньої кераміки вважаєте доступними для роботи зі старшими дошкільниками?
4. Чи може художня кераміка впливати на формування певних якостей у дошкільників? Якщо можуть, то яких саме?
5. Які форми, методи роботи зі старшими дошкільниками, на вашу думку, є найбільш оптимальними?

Анкета для батьків

Батькам була надана можливість проаналізувати пізнавальну активність дитини. Вони повинні були дати правдиві відповіді на 4 питання.

Ваша дитина

1. Проявляє допитливість вдома, розпитує?
2. Сама не звертається з запитаннями
3. Байдужа до змін?
4. Прагне дитина сама знайти відповідь на запитання, яке її цікавить і як саме?

Бесіда з вихователями

1. Хто з дітей проявляє пізнавальну активність на заняттях, впродовж дня?
2. В чому це проявляється?
3. Чи є у вас можливість забезпечити пізнавальну активність іншим дітям?
4. Які причини заважають вам?
5. Чи єсть необхідність у підвищенні педмайстерності з даної проблеми?

Твір В. Рисцова «Гончарі»

«Що за краса - череп'яний посуд! Він прислужувався людям з давніх-давен. Майстри-гончарі ліпили його на щоденну потребу, але оздоблювали як велику коштовність. Нога розкручувала схожий на дзигу гончарний круг, а руки тим часом формували із старанно розмішаної, як тісто, глини і миски, і кухлі, і горшки, і макітри. Кожен рух у майстра вивіреним, точним, а око пильне і несхибне. Отож і глина слухняна.

Ось гончар поклав на круг невеликий шматок глини, вмочив руки у воду - і вже росте між його чутливих долонь лискучий глиняний стовпчик, що, ніби помахом чарівної палички, перетворюється на тонкостінну посуду. Готовий виріб майстер зрізає з круга тонесенькою дротиною і ставить сушитися. Після цього посуд розписують барвистими квітами й випалюють у спеціальній печі-горні».

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ЗАГАДКИ, ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ**Гончар**

Гончара глина годує.

Гончар у черепі їсти варить.

Нехай горшки б'ються на гончарову голову.

Так хороше зліпив, як душі не вліпив.

Швець у дерев'яних чоботях ходить, а гончар із драних горщиків їсть.

Горшки не святі ліплять.

Не святі горшки ліплять, а прості люди.

Хіба святі горшки ліплять.

Глина, глиняний

В лісі родиться, росте і вмирає,

А в селі в глиняній ямі його ховають. (*Дерево*).

Глиняне поросятко, мотузяні кишечки, золотий носик. (*Карпнець*).

Із глини робиться,

На кружалі вертиться,

На базарі продається,

Селянинові служить;

А як умре,

То ніхто не поховає. (*Горщик*).

Стоїть дуб, на дубі липина, на липі конопля, на коноплі глина, на глині капуста, а в капусті свиня. (*Стіл, скатертина, миска, борщ*).

Стоїть соснина, на соснині конопля, на коноплі глина, на глині капуста, а в капусті свиня. (*Обід на столі*).

Посуд

Битий посуд два віки живе.

Порожній посуд здаля дзвенить.

Череп'я живе довше, як цілий посуд.

Чистенько коло посуду ходить.

Горщик

Був собі пан-лакодан, весь світ годував; прийшлося йому помираться, та й нікому поховать. *(Горщик)*.

Годун-годунець сто душ годував;

Як упав, то й пропав,

Ніхто костей не сховав. *(Горщик)*.

Був я у копаниці,

Був я у хлопанці,

Був на пожарі,

Був на базарі,

Молодим був - людей годував,

А як умер - мої кістки викинули, і собаки не їдять. *(Горщик)*.

З землі робився,

На кружалі вертівся,

На огні пікся,

На базарі бував,

Людей годував;

Як упав, то й пропав, Ніхто не поховав. *(Горщик)*.

Жив-жив - не нажився, Вмер - не поховали. *(Горщик)*.

Із глини робиться,

На кружалі вертиться,

На базарі продається,

Селянинові служить;

А як умре,

То ніхто не поховає. *(Горщик)*.

Із землі вийшов, покормив усіх, напоїв,

А як вмер, то його і не поховали. *(Горщик)*.

Небагато жив, багатьох кормив,

Упав - пропав, ніхто кісток не зібрав. *(Горщик)*.

Тато діток годує, а як умре, то його ніхто не погребє. *(Горщик)*.

Упав горбач - не тужи, не плач,

Костей не ховай, за ворота викидай. *(Горщик)*.

Сів Ваня на коня, не боїться огня. *(Горщик і рогач)*.

Сів пан на коня та й поїхав до вогня. *(Горщик і рогач)*.

Сів Тиміш на коні та й поїхав у погоні. *(Горщик і рогач)*.

Всіх годує, а само голодне. *(Горщик)*.

Завше гріється й іншим їсти дає, сам ніколи нічого не їсть. *(Горщик)*.

На огні вариться, разом і печеться, але ніхто його не їсть. *(Горщик)*.

Наш маленький капітан,

Усіх людей пропитав,

Сам догори дном став. *(Горщик)*.

Тато дітей погодував, а сам на припічку догори ногами став. *(Горщик)*.

Сидить дід під лавою, замурзався сметаною. *(Горщик)*.

Спереду горб і ззаду горб, ніг нема, а замість голови - дірка. *(Горщик)*.

Чернець-молодець по коліна в злоті. *(Горщик на вогні)*.

Чорна овечка в огні не згорить. *(Горщик)*.

Чорний пень, а золотий верх. *(Гречана каша в горнятку)*.

* * *

З горщика з'їв, а покришки не здійняв. *(Оборіг і дах)*.

Іде в горщик чорне, а з горщика червоне. *(Рак)*.

Маленький горщечок, та добра кашка. *(Горіх)*.

Маленький хлопчик плиг у горщик та й гарчить. *(Макогін у макітрі)*.

У маленькому горщатку кашка солоденька. *(Горіх)*.

У маленькому горщечку смачна каша. *(Горіх)*.

Скільки в горщик влізе води? *(Повен)*.

Що найперше в горщик кидають, як варять в нім їсти?*(Очі, бо передовсім дивляться чи чистий)*.

Іде полем - цоркоче, Зайде в воду - булькоче. *(Кочерга)*.

Коло ями-ями б'ються хлопці киями. *(Коло миски люди з ложками)*.

По лужках, бережках ходить чудо в двох мисках. (*Черепашка*).

карасик через перелазик та в воду плюсь. (*Кухоль*).

У животі лазня, в носі сито, на голові гудзик, одна рука і та на спині.
(*Чайник*).

* * *

Нащо золота миска, як вона порожня.

Хоч умирай, але у свій горнець заглядай.

Від горшка два вершка.

Дорікав горщик чавунцеві, що чорний, а сам у сажі.

Дірявого горшка не заллеш.

Діти, діти, де вас подіти, - чи на піч загнати, чи горщик каші дати.

І горщик з горщиком стривається, як страва вариться.

Найдеться покупець і на дірявий горнець.

Навіщо й покришка, коли горщик пустий.

Порожній горнець дзвенить, а повний мовчить.

Хай і горшком називають, аби у піч не ставляли.

Чим горнець накипів, тим його й чути.

Що з горщика вибіжить, те не позбираєш!

Видно в глеку молоко, та голова не влізе.

Є в глеку молоко, та голова не влізе, глек розбить та в корито налить -
можна без ложки наїстись.

Глечик пополам - ні тобі, ні нам.

Пішов глечик за водою та й пропав там з головою.

Про працю гончарів і гончарні вироби можна прочитати твори:
Степана Васильченка – «Неслухняний глечик»; Тамари Коломієць –
«Гончарний круг»; записаній Марком Вовчком, народній казці «Тромсин»,
Олексія Дмитренка – «Опішня» тощо.

Гончарний круг

За сторінками повісті С. Носаня «Пір 'їна з крила жар-птиці».

Задумливо походжає Макар Корнійович між квітами на своєму подвір'ї

глядає на хвiртку. Скоро вже мають пiдiйти його вихованцi.

Ось вони, цiлим гуртом. Аж серце забилося в старого. Власне дитино?: мить пригадалося, як ходив колись у сусiдне село Райгород до гончарiв по науку...

І хоч нині і немає вже особливої потреби у гончарних виробах, бо у мат- сповна рiзного посуду, Макар Корнiйович має намір посвятити своїх учнiв; рети виготовлення звичайного горщечка, макiтерки, полумиска, без яких ш ходилася жодна господиня.

Посередині кiмнати, що править художнику за майстерню, стоїть деревж цiльне колесо, схоже на стiл, десь із метр у дiаметрi. Нижче - друге. Обидва з'є вiссю. Бiля тiєї загадкової споруди - стiлець. Зверху - сiрий буханець глини:

- Оце, дiти, і є гончарний круг. Без нього не обiйтися, виготовляючи горщик миску, тарiлку або, скажiмо, вазу, Макар Корнiйович поставив на круг поряд із сiрим буханцем глини струнку високу бiлу вазу із соковитим орнаментом.

- З чого ж її зроблено? - спитала котрась із дiвчаток.

- З такої ось глини, що лежить бiля вази.

- Нiколи б не повірив, - буркнув Яшко.

Макар Корнiйович узяв до рук глиняний вальок, немов зважуючи у долоні: - Глина, любі дiти, у руках людини може плакати й смiятись.

Дiти тiсенько оточили майстра. Стоять довкруги, пильно стежать за кожним рухом. Ось Макар Корнiйович, присiвши на стiлець, поволеньки розкручує легкими поштовхами ноги нижнiй круг, а на верхнiй до валька глини приставляє великого пальця. Круг розмiрено набирає швидкостi, глина пiд пальцями слухняно розширюється, краї зводяться вгору. Спливає кiлька хвилин, круг зупиняється. Дiдусь пiдводить голову, усмiхнено дивиться, тримаючи на долонях гарненьку мисочку з рiвним денцем і боками.

- От вам і мисочка. А зараз буде щось iнше. Пiд рукою майстра швидко виростає опецькувате горнятко...

- Діти довідалися, що для кожного виробу треба підбирати певний сорт глини. Спершу її добувають із землі. Тоді вона вивітрюється рік-два на поверхні. Далі її замішують на воді, ретельно, ото як тісто для хліба. Видаляють з неї найдрібніші камінчики, смітинки і лише потім кладуть на гончарний круг. Дванадцять годин вигрівается горнятко чи ваза на слабкому вогні у печі, ще дванадцять годин - на сильному, а тоді ще дванадцять годин виробу холонуть у печі.

- Візерунок наносять одразу ж, як виготовили вазу, поки ще сира.

- Треба підібрати різні глини, перепалити для одержання потрібного кольору. Коли орнамент нанесено, всю посудину покривають пісковим розчином у воді. І садять у піч. Через тридцять шість годин будемо мати

Гончарний круг

Т. Коломієць

Старається гончарний круг,

І глина тягнеться до рук,

Стає вона горнятком

- Малятком-товстенятком.

Гончар горня оте зніма

- І глина в руки йде сама,

І знов же - тим порядком

Кружля, щоб стать горнятком.

Горнята-двійнята

А. Качан

- Звідки ви взялися,

Горнятка-двійнятка?

З гончарного круга

Зійшли ми спочатку.

А потім нам пензель

Боки розписав

І жар у печі
Своїм духом обдав.
А хто ж вас, горнятка,
Із глини ліпив?
Дівчатка-близнятка
З сім'ї гончарів.

Дидактичні ігри та вправи**Тема : Художня кераміка****Старша група**

«Хочеш посуд, іграшку купити —

Треба майстра добре похвалити!»

Мета. Учити дітей називати відомих опішнянських майстрів, їх вироби, (*О.Ф. Селюченко — іграшки (ляльки), Г.С. Китриш — набір столового посуду, П.П. Біляк, Т.Н. Демченко — куманець, баклага, барильце, Г.О. Кирячок — декоративні жбани (баранці), А.С. Білик-Пошивайло — декоративна скульптура «Весілля на Полтавщині», !.А. Білик — жбани (леви), В. О. Омеляненко — жбани (козлики).*

Ігрова дія: вихователь пропонує дітям визначити назви виробів, майстрів, які їх виготовили, діти змагаються у порівнянні, оцінюванні виробів майстрів та отримують листівки. Наступного разу гра ускладнюється: діти

розподіляють поміж собою ролі продавців та покупців, домовляються, за якою умовою товар (*листівки*) буде продано, йдуть за товаром. Від того, якими будуть описи виробів, залежить, чи буде продано товар.

«Привіз здалеку гончар Розповідар**Кмітливим діткам новий товар!».**

Мета. Закріпити вміння визначати вироби різних народних промислів, знання про їх відмінності, особливості.

Ігрова дія: вихователь, діючи з іграшкою-гончарем Розповідарем, витягає з воза різні вироби, діти визначають, з якого місця вони доставлені, розбирають їх для того, щоб уважно роздивитись; наступного разу гра ускладнюється: діти отримують вироби (*картки*) за умовні гроші - «слова хороші». Хто визначить, звідки доставлено товар (*з якого гончарського села*), той отримує звання «Справжній гончар» і має право самостійно привозити вироби та продавати їх.

«Вітерець візерунки розкидав.

Хто б до ладу їх поскладав?».

Мета. Закріпити назви нових опішнянських візерунків (*«метелик», «підковки», «перчик»*), вміння бачити різноманітність візерунка *«квітка»*, привчати дітей виконувати завдання із збільшеною кількістю елементів візерунків.

Ігрова дія: діти обирають ведучого — *«вітерця-пустунця»*, який пролітає, розкидає візерунки; діти, які назвали візерунок, беруть його собі; діти, яким дістався візерунок з нотками, виконують українську народну пісню.

«Розбитий глечик погано мати,

Краще у мирі та злагоді проживати!».

Мета. Знайомити дітей з висловом *«Розбили глек»*, виховувати доброзичливість, розуміння необхідності вирішувати всі суперечки миром, розвивати аналітичне мислення.

Ігрова дія: діти викладають глечик із частин; дитина, яка виклала глечик першою, пригадує прислів'я про мир та дружбу, а дитина, яка виклала глечик другою, пригадує мирилки.

«Кутю проганяємо — горщики розбиваємо,

А потім черепки складаємо та прибираємо!».

Мета. Познайомити дітей зі звичаєм *«Проганяння куті»*, який українці здійснювали на Різдвяний день — 21 січня; розвивати аналітичне мислення; нагадати дітям, чому з розбитим посудом треба бути обережними - збирати черепки у рукавичках.

Ігрова дія: діти беруть горщики (*заготовки з паперу*) і імітують їх розбивання об ворота промовляючи:

«Геть, кутя з покутя,

а ти, узвар, йди на базар!»,

потім постукують паличками в кут і накликають:

«Тікай, кутя, із покутя,

А ти, узвар, іди на базар,
 Паляниці, лишайтеся на полиці,
 А Дідух — на теплий дух,
 Щоб покинути кожух!»;

діти одягають рукавички, збирають черепки, викладають їх, перевіряючи, чи всі черепки зібрали, а потім складають у мішечки, імітують їх закопування.

**«Майстрів діти знають,
 їх працю поважають!».**

Мета. Закріпити назви майстрів народних промислів (*кушнір, лимар, шоріник, гончар, гутник, коваль*) та представників споріднених або інших професій (*мельник, кравець, столяр, тесляр*).

Ігрова дія: діти отримують картки з зображенням майстрів та представників споріднених професій, накривають картки з зображенням представників споріднених професій, домовляються про справу, яку будуть виконувати під час гри «Народні майстри», пригадують вірш Василя Гея «Предківське коріння».

Не помились

Мета. Вправляти дітей у розрізненні предметів посуду за матеріалом; закріплювати знання про такі властивості предметів, як: твердий, м'який, щільний, гладкий, блискучий, матовий.

Ігрові правила. Зібрати у кошик предмети однакової якості, розповідати про властивості предметів.

Ігрові дії. Дітей, котрі змагатимуться, поділити на кілька підгруп. Підгрупа, котра знайде більше однакових за матеріалом і властивостями предметів, виграє Пошук закінчується, коли прозвучить сигнал.

Хід гри. Гра починається з короткої бесіди з дітьми про предмети, що їх оточують у груповій кімнаті. При цьому увага звертається на матеріал, з якого зроблені ці предмети. Далі діти виконують ігрові дії.

Подібний — не подібний

Мета. Навчити дітей порівнювати предмети за кольором, формою, величиною, матеріалом; розвивати спостережливість, мислення, мову.

Ігрові правила. Знаходити два подібні предмети, вміти довести, що вони подібні. Відповідає той, на кого вкаже стрілочка.

Ігрові дії. Пошук подібних предметів.

Хід гри. Заздалегідь у груповій кімнаті розкладають різноманітні предмети. Вихователь нагадує дітям про те, що їх оточує багато предметів, різних і однакових, подібних і зовсім не подібних.

Педагог ставить завдання перед дошкільнятами: необхідно пройти по кімнаті, вибрати два подібних предмети і сісти на місце. На кого покаже стрілочка, той розповість, чому він узяв саме ці два предмети, у чому полягає їхня подібність.

Кому що потрібно?

Мета. Вправляти дітей у класифікації предметів, в умінні: називати їх, визначати професії людей, яким ці предмети необхідні у роботі.

Ігрові правила. Називати предмети, необхідні для роботи людям певної професії

Ігрові дії. Кидання м'яча або роздача фішок.

Хід гри. Вихователь називає людину за професією, а діти говорять, що їй потрібно для роботи.

Що зроблено людиною?

Мета. Закріплювати і систематизувати знання дітей про те, що створено людиною.

Ігрові правила. Називати предмети, зроблені людиною, вказуючи, з чого вони зроблені.

Ігрові дії. Роздавання фантиків за правильну відповідь.

Хід гри. У процесі бесіди з дітьми вихователь уточнює їхні знання про предмети, створені природою і людиною. “Що зроблено людиною і з чого?” - запитує вихователь і за правильну відповідь дає фантик.

Чия робота?

Мета. Поглиблювати, уточнювати знання дітей про працю людей, виховувати інтерес до неї, повагу до трудівників.

Ігрове правило. Групувати предмети за місцем їх виробництва і матеріалом, з якого вони зроблені.

Ігрова дія. Змагання, хто дасть більше правильних відповідей.

Хід гри. На столі у вихователя лежать різноманітні предмети. Вихователь бере у руки предмет і запитує: - Що це? Де виготовили цю річ? Хто виготовив?

З якого матеріалу? З чого і ким зроблено?

Мета. Уточнити знання дошкільнят про те, звідки у них одяг. Дати початкові уявлення про властивості та якості різноманітних тканин.

Ігрові правила. Слухати уважно розповідь вихователя, добирати до його розповіді відповідні малюнки та ілюстрації.

Ігрові дії. Подорож туди, де росте бавовна, льон, вирощують овець, а також мандрівка на фабрику одягу.

Хід гри. Для гри потрібні ілюстрації, малюнки, на яких зображено процес вирощування льону, бавовни, виготовлення з них тканин і пошиття одягу. Вихователь роздає дітям малюнки і говорить:

- Чи знаєте ви, з чого виготовлені ваші платтячка, костюмчики?

Вихователь ознайомлює дітей з вирощуванням і переробкою льону, бавовни, виготовленням вовняних тканин і далі - з виготовленням одягу. Свою розповідь вихователь супроводжує демонструванням картинок.

На закріплення проводить такі вправи:

- а) добери картинку до того, про що я розповідатиму;
- б) розкажи, звідки до тебе прийшла така гарна сорочечка; платтячко.

Вправи

1. «Таємниця під покривалом». Дитина відвертається. Береться якийсь предмет досить складної форми (статуетка, квітка в горщику, лялька) і накривається м'якою тканиною. Дитина повинна назвати щонайменше три предмети, які можуть перебувати під тканиною. Якщо вона не може, можна

запропонувати їй обережно обмацати предмет через тканину.

2. «Клякса». Акварельними фарбами на листок паперу ставиться клякса. Потрібно придумати не менше п'яти предметів або істот, на які схожа ця пляма. Батькам слід звернути увагу на те, скільки різних типів предметів названо дитиною.

3. «Складання казки». Малюка просять назвати будь-які сім слів, які, на його думку, можуть зустрітися в казці. Мама їх записує, а потім дитині потрібно скласти казку, в якій ці сім слів повинні обов'язково зустрітися. У простому варіанті слів може бути три.

4. «Домашній театр». Дитині пропонується уявити, що вона перетворилася в: тигра, який пробирається в джунглях; орла, який летить над скелями; куклу Барбі; інопланетянина; гаряча чашка; букву А.

5. «Фантастичний малюнок». У сім'ї можна влаштувати конкурс на найоригінальніший малюнок. Нехай і тато, і мама, і всі діти спробують намалювати, як може виглядати: посуда з іншої планети; незвичайний будиночок; злий чарівник в дитинстві; сумний комп'ютер; хитрість.

6. «Загальна казка». Гра з мамою в твор загальних казок. Один «шматочок» казки вигадує і розповідає мама, а потім дитина продовжує. Якщо в сім'ї є ще брати і сестри - тим цікавіше. Тоді можна складати казку по колу.

7. Що в кулаці? Візьміть якийсь невеликий предмет (посуда – монетка) і заховайте його в руці (стисніть в кулак). Дитина повинна відгадати, що це за предмет, ставлячи найрізноманітніші запитання про нього. « На що схожі?» Під час прогулянки попросіть дитину уважно подивитися, наприклад, на хмари і пофантазувати, на що вони схожі.

Таблиця 2.2

Розділ програми	Теми занять
<p>Розділ. Екопростір розвитку дитини.</p> <p>Підрозділи:</p> <p>Предметний світ: що навколо мене.</p> <p>Соціальний світ: хто поряд зі мною.</p>	<p>Екскурсія у краєзнавчий музей</p> <p>Екскурсія в художній музей або художній салон.</p> <p>Зустріч з майстрами Розповіді опішнянської керамістки О.Ф. Селюченко про своє ремесло. <i>прагнення висловити у символах народну мудрість, надати своїм виробам символічного значення</i>).</p> <p>У гончарній майстерні. Розглядання керамічних виробів.</p> <p>Ця дивовижна глина. Ознайомлення з гончарними виробами.</p> <p>Бесіди: «Мистецтво гончара», «На гончарному крузі».</p> <p>Дидактичні ігри: “До якого виду народних ремесел належить виріб?”, «Хто опішнянський візерунок називає —Той його у свою кишеньку складає!».</p>
<p>Розділ. Екопростір розвитку дитини.</p> <p>Підрозділ:</p> <p>Природний світ: дитина у світі природи</p>	<p>Глина та її властивості.</p> <p>Кольори природи на художній кераміці</p> <p>Бесіда про рослини-барвники (бузина, цибулиння, кропива, горіх та ін.).</p>
<p>Розділ. Комунікативний розвиток особистості.</p>	<p>Розповіді з власного досвіду. Про що співає чарівна чайник-свистун?</p> <p>Збагачення словника назвами виробів художньої кераміки.</p> <p>Дидактична гра "Знайди виріб за описом".</p> <p>«Знайди звуки (на вибір вихователя) у назвах виробів художньої кераміки».</p> <p>Звуковий аналіз слів, що позначають вироби, які найбільше сподобались.</p> <p>Опис дітьми виробів.</p> <p>Розкажу, що я бачив у музеї</p> <p>Багатство мови, виразність, емоційність. Розповіді дітей на тему “Бабусина посуда”.</p> <p>Дидактичні ігри: “Розкажи про виріб, що тобі сподобався”,: “Склади візерунок”, Гра «Крамниця «Художньої кераміки».</p>
<p>Розділ Дитина у світі мистецтва</p>	<p>Гончарний круг. (Уривок із книги С.Носаня "Пір'іна з крила жар-</p>

Підрозділ Літературне образотворення	птиці”.) Народна мудрість про художню кераміку
Розділ Дитина в сенсорно пізнавальному просторі	– Порядкова і кількісна лічба (керамічних виробів). Складання і розв’язання задач (про гончарів та їхні керамічні вироби). Геометричні фігури (знаходження геометричних форм в оздобленні керамічних виробів).
Розділ Дитина у світі мистецтва Підрозділ. Художньо продуктивне образотворення (Малювання)	– Опішнянська кераміка. Декоративне малювання на різних площинних формах або виліплених з глини. Візерунки на бабусиному посуді. «Гончарику треба добре поміркувати, як посуд вдало розписати!». Візерунки на опішнянській посуді
Аплікація конструктивне образотворення	– Опішнянська кераміка. Прикрашання площинних форм керамічних виробів традиційним опішнянським орнаментом «Добираємо візерунки уміло — це і буде добре діло!». «Посуд та обереги для козака».
Ліплення пластичне образотворення	– Маленькі гончарі. Горнята-двійнята. Чайний сервіз. Керамічний посуд.